

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, 17. svibnja 2016.

**INTERPRETACIJA I METODIČKI PRISTUP FATALNIM ŽENAMA
U ROMANIMA ANTE KOVAČIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

dr. sc. Dean Slavić

Studentica:

Sara Futač

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Ante Kovačić - životopis i stvaralaštvo	4
3. Povijest <i>femme fatale</i>	6
4. Interpretacija fatalnih žena u trima romanima Ante Kovačića	9
4.1. Roman <i>Baruničina ljubav</i>	9
4.2. Lik Sofije Grefštejn	9
4.2.1. Podrijetlo i život.....	10
4.2.2. Sofijin slom i demonizacija.....	15
4.2.3. Sofija kao supruga i majka.....	19
4.2.4. Sofijina fatalna greška i pokajanje.....	24
4.3. Roman <i>Fiškal</i>	29
4.4. Lik Elvire	29
4.4.1. Elvira kao zavodnica	30
4.4.2. Fatalna žena i brak	36
4.4.3. Elvirina osveta	37
4.4.4. Posljedice Elvirine osvete	40
4.5. Roman <i>U registraturi</i>	42
4.6. Lik Laure	42
4.6.1. Laura kao zavodnica i manipulatorica	42
4.6.2. Ljubavni trokuti i Laurina ubojstva	49
4.6.3. Vrhunac Laurine dijaboličnosti i fatuma.....	52
4.6.4. Laura kao tragičan lik	55
5. Fatalne žene kao rušiteljice patrijarhalnih stereotipa	57
6. Metodički pristup likovima fatalnih žena u romanima Ante Kovačića	60
6.1. Interpretacija likova fatalnih žena u srednjoškolskoj nastavi	60
6.2. Metodički sustav	61
6.3. Nastavni zadaci.....	62
6.4. Nastavne metode i nastavna sredstva	62
6.5. Tijek nastavnoga sata.....	63
6.5.1. Uvodni dio	63
6.5.2. Središnji dio	64
6.5.3. Završni dio	66

6.6. Prikaz slike za motivaciju	67
6.7. Prikaz uručka s odlomcima iz triju romana	68
6.8. Plan ploče.....	76
6.9. Zapažanja o izvedenom satu	76
7. Zaključak	78
8. Literatura	79

1. Uvod

Ante Kovačić jedan je od najvažnijih pisaca hrvatskoga književnog realizma. Najznačajnije djelo toga književnog perioda je roman *U registraturi*. Za taj roman, kao i za romane *Baruničina ljubav* i *Fiškal*, ne možemo reći da su realistički romani „u smislu onakva književnog modeliranja zbilje kakvo su u europskim književnostima realizirali Balzac, Flaubert, Verga, Thackeray ili Tolstoj.“¹ Tri navedena Kovačićeve romana sadrže elemente realizma, ali i romantizma. Nemec navodi Frangešovu misao da su takvi romani „realistički u cjelinama, a romantični u detaljima i izvedbi.“²

Tema ovoga diplomskoga rada upravo je romantični sloj Kovačićeve romana koji predstavljaju fatalne žene.

Početni dio rada ukratko će predstaviti životopis i djelovanje Ante Kovačića te se osvrnuti na povijest *femme fatale* u literaturi, povijesti, mitu, legendi i sedmoj umjetnosti.

U središnjem dijelu rada prikazat će se detaljna interpretacija triju likova fatalnih žena: Sofije iz romana *Baruničina ljubav*, Elvire iz *Fiškala* te Laure iz romana *U registraturi*. Analizirat će se njihov život, zavođenje i odnos prema muškarcima, njihova dijabolična i iracionalna stanja svijesti koja vode do osvete i potpuna uništenja svega što im se nađe na putu te njihov odnos prema braku i slobodi. Rad otvara i pitanje lika fatalne žene kao buntovnice i rušiteljice patrijarhalnoga sustava.

Drugi dio rada obuhvaća metodički pristup likovima fatalnih žena. Likovi fatalnih žena interpretirali su se na jednom nastavnom satu, u drugom razredu, u „Školi za medicinske sestre Vinogradska“. Učenici su, pomoću uručaka, u odlomcima pronalazili tipične karakteristike *femme fatale*.

Završni će dio sintetizirati zapažanja na koja se naišlo u interpretaciji i metodičkom pristupu likovima fatalnih žena. Osim primarne građe, u radu su uporabljeni postojeći članci o životu i djelima Ante Kovačića, metodička i feministička literatura.

¹ Nemec 1999: 144

² op. cit.: 144

2. Ante Kovačić - životopis i stvaralaštvo

Ante Kovačić rođen je 6. lipnja godine 1854. u Celinama u Hrvatskome zagorju. Osnovnu, pučku školu polazio je u Mariji Gorici gdje je, godine 1865., sve prisutne povodom odlikovanja škole „učenik III. razreda Antun Kovačić lijepim govorom pozdravio (...)“³ Mnogobrojni su kritičari taj istiniti događaj držali inspiracijom za govor Ivice Kičmanovića na grobu maloga đaka Perice u romanu *U registraturi*. Kovačić je, kao i Ivica Kičmanović, otišao na školovanje u grad, Zagreb, te je tamo živio kod kanonika Gajdeka i franjevaca na Kaptolu.

S devetnaest godina objavljena mu je prva tiskana pjesma *Elegija* povodom smrti Ivana Dežmana. Maturirao je na Kraljevskoj višoj gimnaziji zagrebačkoj, napustio sjemenište i upisao Pravni fakultet. Godine 1877. upoznaje buduću suprugu Milku Hajdin te mu u *Vijencu* izlazi prvi roman, *Baruničina ljubav*, koji je Rikard Jorgovanić negativno ocijenio. Kovačić je bio stekliš, pripadnik Stranke prava te se često susretao s Antom Starčevićem. Počeo je surađivati u sušačkoj *Slobodi*, piše feljton *Iz Bombaja* te ulazi u polemike s narodnjacima i Augustom Šenoom. Godine 1880. objavljuje parodiju na Mažuranićev ep, travestiju *Smrt babe Čengičkinje* u vlastitoj nakladi.

Samo godinu nakon toga, izlazi mu roman *Fiškal*. U tom je romanu stvarnost prikazana crno, društvo bolesno, a svi su ljudi zli te imaju nezdrave odnose. Satirom *Među žabari* Kovačić je uzburkao javnost te je „tim povodom svoju domovinu sarkastično prozvao *žabarskom lokvom*.“⁴ Satira je nakon prvih nekoliko nastavaka prestala izlaziti jer su se Karlovčani pobunili prepoznavši se u djelu. Kovačić je diplomirao na Pravnom fakultetu godine 1878.

Njegov je posljednji roman *U registraturi* najvažnije i najvrjednije djelo. Roman je podijeljen na tri dijela, a u nekima se mogu prepoznati elementi iz Kovačićeve biografije.⁵ Na njemu su urednici *Vijenca* činili brojna kraćenja te je „jedan od najznačajnijih hrvatskih romana 19. stoljeća stigao do nas prilično okrnjen.“⁶ Djelo sadržava mnogo tematskih slojeva te zbog razbarušene smjese romantizma i naturalizma „izmiče

³ Šicel 1984: 7

⁴ Prosperov Novak 2003: 246

⁵ Leksikon hrvatske književnosti - djela 2008: 914

⁶ Nemec 2005: 493

uobičajenoj klasifikaciji.⁷ Za vrijeme izlaženja u *Vijencu*, roman je naišao na oštre kritike. U *Katoličkom listu*, dr. Antun Bauer predbacuje piscu da takvo štivo truje hrvatska srca i da ne može koristiti nikome.⁸ Također se poziva na zabranu, cenzuru i bojkot romana. Ugledni kritičar, Jakša Čedomil, negativno je kritizirao roman, optuživši pisca za pornografiju.

Godine 1889. Kovačić se s obitelji preselio u Glinu. Ubrzo mu je dijagnosticirana „duhobolja manijakalne naravi“. Prevezen je u stenjevačku bolnicu u kojoj i umire 10. prosinca godine 1889.⁹

Bez obzira na relativno kratak životni vijek, Ante Kovačić ostao je zapamćen kao „jedan od prvaka hrvatskog književnog realizma.“¹⁰ Prosperov Novak drži kako je *U registraturi* najbolji Kovačićev roman u kojem je „uspio opisati najvažnije kontradikcije hrvatskoga društva i afirmirati stvaralačku destrukciju kao novu kvalitetu književnosti.“¹¹ Romani Ante Kovačića aktualni su i danas te su ekranizirani i postavljeni na kazališne daske.

⁷ Frangeš 1987:206

⁸ Nemec 2005: 498

⁹ Iscrpnu biografiju Ante Kovačića vidi u: Šicel 1984

¹⁰ op. cit.: 489

¹¹ Prosperov Novak 2003: 247

3. Povijest *femme fatale*

Pojam *femme fatale*¹² potječe iz francuskoga jezika te se u hrvatskome jeziku prevodi kao fatalna ili demonska žena. Vladimir Anić u *Rječniku hrvatskoga jezika* definira fatalnu ženu kao „tip žene koji izaziva sudbinske događaje u životu muškarca.“¹³

Fatalna žena stereotipni je lik koji se veoma često pojavljivao u književnosti i umjetnosti. Njezine karakteristike su neodoljiva ljepota, zavođenje, upornost, želja za slobodom, tragična sudbina njih samih, ali i njezinih žrtava. Krešimir Nemec kaže da je u tim ženama „sabijen iracionalni potencijal što provocira i pred kojim se ne ostaje ravnodušnim.“¹⁴ Možemo ju pronaći u mitovima i sagama, biblijskim likovima, ali i u mnogobrojnim filmovima. Nemec navodi kako se Lilit, Kirka, Meduza, Undina i Sirene nalaze u *ishodištu te tradicije*¹⁵. Također spominje i kako se pod utjecajem kršćanske religije promijenilo uvriježeno shvaćanje o *božicama-zavodnicama* koje su tada potisnute u područje đavolskoga.¹⁶ Hoven-Buchholz navodi Lamottovu tvrdnju kako se antičke žene, žene kanibali, one koje proždiru, piju krv ili kastriraju, ponovno pojavljuju u književnosti devetnaestoga stoljeća.¹⁷ To su žene poput Salome, Judite, Dalile i Pentezileje koje „ispunjavaju suvremene muške fantazme“.¹⁸

Pojava fatalne žene može se povezati i s biblijskom likom Eve. Eva, prva žena, posrnula je pred iskušenjem i zanemarila upozorenje samoga Boga te je na taj način u svijet vratila grijeh, prolaznost i prokletstvo.¹⁹ Filistejka Dalila skovala je zavjeru protiv junaka Samsona. Zavela ga je i obrijala mu glavu. Zbog toga je Samson izgubio svoju snagu. U navedenim postupcima žena iz Biblije, vidljive su odlike fatalnih žena kao što su prijevara, zavođenje i zla kob, najčešće, po muškarca.

¹² Art and Popular Culture. http://www.artandpopularculture.com/Femme_fatale 4. veljače 2016.

¹³ Anić 1998: 225

¹⁴ Nemec 1995: 58

¹⁵: op.cit.:60

¹⁶ op.cit.: 60

¹⁷ Hoven-Buchholz 2009: 274

¹⁸ op. cit.: 274

¹⁹ Brief and to the Point. The Femme Fatale Throughout History.

<http://briefandtothepoint.blogspot.hr/2008/07/femme-fatale-throughout-history.html> 4. veljače 2016.

Karakteristike fatalnih žena često su pridavane i povijesnim osobama kao što su Semiramida, Kleopatra, Lucrezia Borgia, Marija Stuart.²⁰ Te su lukave žene koristile sva sredstva koja su im bila na raspolaganju kako bi ostvarile svoje planove i ciljeve.

Lik fatalne žene osobit je procvat doživio u razdoblju romantizma. Nemec navodi da je tome tako zbog otkrića romantičara „da užas i bol mogu biti izvorom zadovoljstva, ljepote, strasti i naslade.“²¹ O fatalnim ženama pišu Mérimé, Sue, Chateaubriand, Flaubert i mnogi drugi.

Arhetip *femme fatale* pojavio se i u *noir filmovima*²² dvadesetog stoljeća u kojima taj tip žena predstavlja izravan napad na tradicionalno mjesto žena u obitelji. Brak drže dosadnim te se služe seksualnošću kako bi postale neovisne i slobodne. *Femme fatale* iz *noir filmova* uvijek teži slobodi, čak i kada je suočena s vlastitom destrukcijom.²³

Iako Veselko Tenžera koncept fatalne žene vidi još u Marulićevoj *Juditi*²⁴, kao prvi pravi prototip fatalne žene u hrvatskoj književnosti u 19. stoljeću navodi se Šenoina junakinja iz romana *Zlatarovo zlato*, Klara Grubar Ungnad.²⁵ Klara je prikazana kao zamamna ljepotica koja brojnim spletkama, trovanjima i zavjerama pokušava ostvariti svoje ciljeve. Likovi fatalnih žena likovi su intriganata. One zaokupljaju pažnju te ostaju u sjećanjima svojih čitatelja. Iz Kumičićevih romana pamte se Lina i Klara, Marija Kontromanić iz Šenoine *Kletve*, Bobočka iz Krležina romana *Povratak Filipa Latinovicza*, Barbara Celjska iz Dragošićeve *Crne kraljice*²⁶, ali i Sofija Grefštein iz romana *Baruničina ljubav*, Elvira iz *Fiškala* i nenadmašna Laura iz romana *U registraturi* Ante Kovačića.

²⁰ Nemec 1995: 60

²¹ Nemec 2003:102

²² Kao poveznica s romanom *U registraturi*, posebno je zanimljiv film *Laura* (1944.) u kojem se detektiv zaljubljuje u sliku žene koju se drži mrtvom. Na tom primjeru vidljiv je utjecaj ljepote fatalne žene na muškarca bez obzira na to je li ona trenutno prisutna ili, kao u ovom slučaju, mrtva. Sličan utjecaj vidljiv je i na primjeru Ivice Kičmanovića na kojega, na kraju romana, Laurin spis ima velik utjecaj bez obzira na to što je Laura već mrtva. Ubojstvo fatalne žene njezino je neuspješno uništenje jer ona stvara utjecaj koji traje.

²³ No Place for a Woman: The Family in Film Noir. <http://www.lib.berkeley.edu/MRC/noir/np05ff.html> 4. veljače 2016.

²⁴ Tenžera 2001:33

²⁵ Nemec 1995: 64

²⁶ op. cit.:59

Kovačić je inspiraciju za navedene likove žena dobivao iz njemačke literature. Naime, bio je *marljivi čitatelj* bizarnih novela austrijskog pisca Leopolda von Sacher Masocha.²⁷

Te Sacher-Masochove novele govorile su o fatalnim ženama i pomalo perverznim ljubavnim vezama, a u Hrvatskoj su poslije tiskane pod nazivom *Okrutne žene*, te objavljene u časopisu *Vienac*. Novele su imale snažan utjecaj na Kovačića koji je rado pisao o onim ženama koje znaju iskoristiti muškarčevu strast da bi ga podredile svojim željama.²⁸

Miroslav Šicel spominje i utjecaj *madžarskoga pisca* Móra Jókaija koji je pisao „na razini nižeg romantizma s fabulama punim neočekivanih obrata na granici trivijalnog stvaralaštva.“²⁹

Arhetip fatalne žene prisutan je i danas u popularnoj kulturi pa ju tako možemo vidjeti u filmovima, serijama, stripovima i predstavama. Tim je ženama-zavodnicama izrazito naglašena seksualnost, kako atraktivnim izgledom, tako i šminkom, odjećom i fetišističkim detaljima. Najpoznatije fatalne žene modernog doba zasigurno su Žena mačka, u stripu, ali i na filmu, Nikita, Sharon Stone u filmu *Sirove strasti*, Ava Gardner u filmu *Ubojice* iz godine 1946. Za mnoge se današnje glumice i pjevačice upotrebljava izraz *fatalne žene* jer se drži da svojom pojavom zavode muškarce diljem svijeta.

²⁷ Maštrović 2011: 95

²⁸ op. cit.: 95-96

²⁹ Šicel 2011: 73

4. Interpretacija fatalnih žena u trima romanima Ante Kovačića

4.1. Roman *Baruničina ljubav*

Baruničina ljubav Kovačićev je prvi roman. Tiskao ga je August Šenoa u nastavcima u časopisu *Vijenac* tijekom godine 1877.³⁰ Ivo Frangeš, u *Povijesti hrvatske književnosti* naziva *Baruničinu ljubav* „romanom-pripovijesti“³¹, a Prosperov Novak drži ga bulevarskim romanom „u kojem ima ubojstava i samoubojstava, fatalnih žena, pa čak i vrlo zamamnih jestvenih pretjerivanja“³². Glavni lik ovoga romana fatalna je žena Sofija Grefštein. Sofija je prva demonska ljepotica u Kovačićevim romanima. U njezinome liku očituje se, već spominjani, utjecaj austrijskoga pisca Leopolda von Sacher-Masocha i njegovih novela. Koliko se Kovačić posvećivao svojim djelima i likovima dokazuje i pismo tadašnjoj zaručnici Milici (Milki) Hajdin iz godine 1877.³³ U tom se pismu Kovačić ispričava Milki zbog toga što ju je nazvao Sofijinim imenom te joj govori da zauvijek voli samo nju. Objašnjava joj kako je „zabunu uzrokovala njegova potpuna uživiljenost u svijet romana.“³⁴ Roman je Kovačić posvetio „gospodični Milici Hajdinovoj svojoj miloj zaručnici,“³⁵ i svome rodnom Zagorju.³⁶

4.2. Lik Sofije Grefštein

Barunica Sofija Grefštein demonska je žena, intrigant i glavni lik romana. Ona zapliće i mijenja tijek fabule te je sve podređeno njezinoj želji i volji. Fatalna žena kao glavni lik, tj. protagonist romana česta je pojava u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća. Nemec navodi da je *femme fatale* „u pravom smislu riječi motor naracije.“³⁷

³⁰ Šicel 1984: 46

³¹ Frangeš 1987: 206

³² Prosperov Novak: 2003: 244

³³ Kovačić 2004: 10

³⁴ Mihanović-Salopek 2008: 91

³⁵ Kovačić 2004: 8

³⁶ op. cit: 9

³⁷ Nemec 1995: 72

U nastavku će biti kronološki prikazana detaljna interpretacija lika barunice Sofije Grefštein. Analizirat će se Sofijino podrijetlo i život, njezino ponašanje prije i poslije Julijeve izdaje. Posebna će se pozornost posvetiti analizi fatalne žene, tj. Sofije kao supruge i majke. Također, prikazat će se Sofijina kobna pogreška, zavođenje i samoubojstvo vlastita sina te pokajanje i katarzičan završetak romana.

4.2.1. Podrijetlo i život

Julijo Krčelić važan je lik u životu Sofije Grefštein. On je njezina svojevrsna prekretnica, lom zbog kojega se Sofija mijenja. Podatke o njezinom podrijetlu saznajemo upravo iz razgovora mladoga Julija sa svojim društvom. Julijo svojem društvu u Zagorju govori o djevojci od četrnaest ili petnaest godina koju je upoznao u Grazu. Iz govora saznajemo kako je Sofija podrijetlom Njemica. Ta je karakteristika veoma tipična za fatalne žene. Naime, one su najčešće stranoga ili nepoznatoga podrijetla: „Po porijeklu je Njemica, po stališu barunica, po karakteru sirota.“³⁸

Nadalje, Julijo se kune kako će, kada se vrati u Graz, Sofija postati njegovom ljubavnicom:

*S Njemicama je slobodno raditi onako kako su radili naša plemenita gospoda očevi sa kmetskim snašami! U to ime pucaj! Živio Julijo i Sofija! Živio moj plan! Pucaj!*³⁹

Iz navedenog se citata može iščitati nepoštivanje žena te tendencija da se ženu svede na tjelesno. Julijo nimalo ne poštuje Sofiju te ju drži objektom koji može prisvojiti i iskoristiti. Takvim govorom i najavom budućega „osvajanja“ stvara osjećaj lažne veličine i poštovanja drugih muškaraca u društvu. U tom bi slučaju, Sofija predstavljala njegovu nagradu, tj. trofej. Taj bi ga ženski trofej učinio važnijim u društvu i nahranio njegov ego. O tome govori i Virginija Woolf u *Vlastitoj sobi*:

Žene su svih ovih stoljeća služile kao ogledala što su posjedovala magičnu i dražesnu moć da muški lik odražavaju u dvostrukoj veličini. Bez te bi moći zemlja vjerojatno još uvijek bila močvara i džungla. (...) Stoga Napoleon i Mussolini obojica tako

³⁸ Kovačić 2004: 21

³⁹ op. cit.: 22

*naglašeno ustraju u tvrdnji o manjoj vrijednosti žena, jer da nisu manje, ne bi mogle uvećavati. Time se djelomično može objasniti zašto su žene muškarcima često nužne.*⁴⁰

S druge se strane odnosa prema Sofiji nalazi Ivan Martinić. Brani njezinu čast pred Julijem i njegovim društvom i govori im kako se njegove namjere neće ostvariti dok je on živ: „A gospodinu Juliju velim, dok nosim glavu na ramenih, da nikada ne će postići onoga cilja što vam ga prokaza maloprije!“⁴¹ Pomisao Julija i Sofije zajedno ponovno ga proganja i užasava kada sretne Sofiju s roditeljima ispred gostionice:

*– Da li ću biti izigran? Moglo bi biti. Pa dobro, neka ga ljubi, neka djeluje svojom ljubavi na nj da ga popravi. Da, ja se odričem, ja pregaram i ja ću pregorjeti. Ali jao si ga tebi, Julijo, ako izvedeš nečasnu zakletvu, ako osramotiš, prevariš milu, nevinu djevojku, ko što si druge. Jao si ga tebi velim ti, jer ću te ubiti kao pseto u onaj hip, kada vidim taj dražesni zemaljski stvor prevaren, uništen, izgorio na vlastitoj svojoj ljubavi. Tako mi Boga, Julijo, pazi se!*⁴²

Ivan se ponaša veoma zaštitnički, kao vitez koji je spreman ubiti kako bi obranio Sofijinu čast. Ivan je moralan i častan, ne protivi se Sofijinom mogućem zanimanju za Juliju, ali neće tolerirati ništa što bi moglo povrijediti lijepu barunicu.

Ivan je zagorski plemić i učitelj mlade barunice. Naučio ju je hrvatski jezik, ali i brojne druge stvari:

*(...) jer sam vidio da ne razumijem sam sebe, nego da me razumije i djevojka kojoj sam odlučio posvetiti sav svoj vijek, svoj nauk, svoju budućnost; jer sam znao, da sve što plemenita usađujem u njeno milo srce, u njenu anđeosku dušu, sve to usađujem u buduću svoju sreću – svoju ženu! (...) Pa pošto sam se već potpuno uvjerio iz pogleda – ta razumio sam joj dušu i srce, jer sve što bijaše u njem, bila je moja muka – osvjedočim se, da djevojka ćuti za mene. Stoput sam si šapnuo u knjigu u svojoj sobi: Ivane, ti si sretan! Barunica Sofija bit će tvojom ženom!*⁴³

Ivan je zaljubljen u Sofiju i drži da ulažući u Sofijino znanje, istodobno ulaže i u njihovu zajedničku budućnost. Njegova je ljubav idealizirana, ali duhovna, za razliku od

⁴⁰ Woolf 2003: 39

⁴¹ Kovačić 2004: 22-23

⁴² op. cit: 36

⁴³ op.cit.: 24

Julijeve koja se zasniva samo na tjelesnosti. Epiteti poput *milo srce*, *anđeoska duša* potkrepljuju tu tvrdnju i upućuju na Sofijin nježan, djevojački, nevin i neokaljan lik. Ivan Sofiji pripisuje odlike svetoga, netjelesnoga i anđeoskoga što podsjeća na percepciju lika žene progonjene nevinosti, tj. kućnog anđela⁴⁴ što će se poslije u romanu potpuno demantirati. Ivan je uvjeren kako dobro poznaje Sofijinu dušu te misli da i ona ima osjećaje prema njemu.

U ovom dijelu romana Sofija je pasivan lik. Iako se radnja i sukob dvojice muškaraca događa zbog nje, ona nije izvršila namjerno i izravno djelovanje na taj događaj. Prvi Sofijin opis (ako gledamo kronološki) pripovjedač donosi pri Sofijinu i Ivanovu susretu ispred gostionice:

*Bujna, crna kosa ugladena joj bila na lijepoj glavici. Lice joj bijaše čista, bijela brst, zadahnuta svježim rumenilom. Oči crne, ali njihov sklad sa obrvami i licem neopisiv. Pjesnici bi ju prozvali svimi milimi imeni, a na prvom mjestu bio bi anđeo, onda vila, onda božica itd. A ta mila djevojka toli nježno, toli milo, toli pouzdano gledala je svoga učitelja, Ivana Martinića, kako znadu gledati vesela djeca svoje informatore, kojim su pripravna otkriti sve kućne tajne.*⁴⁵

Sofija je prikazana kao ljepotica čistoga, nevinog i skladnog lica. Savršena je, uzvišena, božica i vila što podsjeća na renesansno petrarkističko pjesništvo. Barunica je idealizirana te se iz navedenoga ne može iščitati demonska, fatalna žena. Jedina moguća naznaka bila bi njezina bujna, crna kosa i crne oči te epitet *nestašna* koji joj pripovjedač pridodaje pri njezinome veselju putovanju u Zagorje:

*– U Zagorje! U Zagorje – kliknula je nestašna barunica Sofija, a lice joj je žarče bivalo, a oko joj je nekuda, daleko nosilo se, kano da slijedi let lijepo slatke misli, predstave, čežnje.*⁴⁶

Njezin radoznao pogled i zaigran duh poprimit će demoniziran oblik i vrhunac doživjeti nakon Julijeva bijega i izdaje.

Sofija se prikazuje i kao marljiva i požrtvovna kuharica i kućanica čijoj se ljepoti dive svi koji se nađu u njezinoj blizini: „Baruničinoj ljepoti divljahu se danas još većma

⁴⁴ Nemec 2003: 101

⁴⁵ Kovačić 2004: 34

⁴⁶ Kovačić 2004: 34

nego jučer.⁴⁷ Julijo joj pokazuje svoju zemlju koja će biti njezina za godinu dana kada on završi školu. Sofiju to očarava i ostavlja ju bez riječi: „Lijepa barunica Sofija, očarana mladićevimi slatkim riječmi, klonula je na zemlju, a Julijo je položio glavu svoju na krilo njezino, ona ga je dragala, cjelivala i plakala.“⁴⁸ Ona je zaljubljena, slijepo mu vjeruje i pušta ga u svoje odaje iako se to protivi zakonima društva:

„–Ah, Julijo! Julijo!... – ustezaše se jedva barunica mladićevim zagrljajem, šapćući tiho, a glavica joj je klonula na njegovo rame i djevojka nije znala za sebe.“⁴⁹

Kada je Julijo u Sofijinoj blizini, i opis njezine vanjske ljepote postaje drugačiji:

Lijepa djevojka, barunica Sofija Grefštein, naslanjala se u bjelini na niskom, baršunastom divančiću. Crna, bujna kosa rasula joj se kao oblak preko obliih ramenica na bijele grudi i leđa. Iz djevojke odisaše svježost, mladost i krasota.⁵⁰

Opis postaje senzualniji, barunica je obučena u bjelinu, kosa joj je uspoređena s oblakom, nebeskim, a bujna kosa dodiruje joj grudi i leđa, senzualne ženske attribute. Nakon što je Julijo napustio baruničine odaje, ona se rasplakala. Zanimljiva je intervencija pripovjedača pitanjem kaje li se barunica ili plače od sreće:

Lijepa barunica Sofija nakon Julijeva odlaska zagleda se u veliko zrcalo, zagleda se, klone opet na divan i stade roniti gorke, gorke suze. Bijahu li to suze kajalice?⁵¹

Naznaka preokreta Sofijina lika u fatalnu ženu, ali i preokret cijeloga romana, zasigurno je Ivanov san. Usnuo je mali dvorac u Dolini Sutle iz kojega mu maše mila djevojčica. Pretpostavio je da je to Sofija te mu se lice zažarilo. Kada je prišao bliže, počeli su ga loviti crveni psi te se dvorac pretvorio u kuću iz koje se čuo objestan smijeh. Psi su se pretvorili u zmiju koja ga je ujela za srce, a glava zmije pretvorila se u glavu Julija Krčelića. Zatim mu se u naručju pojavi djevojčica Sofija, ali ga ubrzo, umjesto nje, ogrli zmija s dvjema glavama:

⁴⁷ op. cit: 41

⁴⁸ op. cit:40

⁴⁹ op. cit.:70

⁵⁰ op. cit.:70

⁵¹ op. cit.: 71

*Jedna glava nosila je u čeljusti njegovo srce. Ta glava bijaše glava barunice Sofije! Druga glava nosila mu oči u svojih čeljusti; ta glava bijaše glava Julija Krčelića!*⁵²

Za roman je posebno značajna simbolika toga sna. Didier Colin u *Rječniku simbola, mitova i legendi* navodi kako san o zmiji označava buđenje psihičke, nagonske i praiskonske energije te da bez obzira na to kako izgleda, zmija uvijek ima duboko simboličko značenje.⁵³ Prema Cocagnacovu teološkom pojmovniku *Biblijski simboli*, zmija je navela ženu na prvi grijeh te je na taj način ugradila u srce drugi otrov, „otrov neposlušnosti.“⁵⁴ Freud drži kako simbolika u snu služi za preruseno prikazivanje latentnih misli⁵⁵ pa tako navodi primjer zmije kao simbola muškoga uda i kastracije.⁵⁶ Donosi i primjer divlje životinje koja označava „neobično uzbuđene ljude, ostale zle nagone, strasti.“⁵⁷ U Ivanovu snu, zmija koja predstavlja Sofiju, oduzela mu je srce, simbol ljubavi, dobrote i života. Simbolično, Ivan je zaljubljen u Sofiju te možemo reći kako njegovo srce pripada njoj. Poslije u romanu Sofija će izigrati njegovo srce, njegovu ljubav, tj. Ivana samog. Uništiti će njihov brak koji je ionako bio bez ljubavi, barem s njezine strane. Naposljetku će uništiti i njihovoga sina, jedinu Ivanovu istinsku ljubav i sreću za koju je žrtvovao sve što je imao. Motivi zmije i crvenih pasa pojavljuju se i u bunilu Ivanove majke Marte pred samu smrt: „ – Crveni, crveni ih psi proganjaju... zmija je ugrizla Ivana, on ne može da vidi posljednji put svoju majku...“⁵⁸

Moglo bi se tumačiti i kako je san najava za događaje koji su se zbili na bakanalskoj gozbi na kojoj je Julijo izjavio kako je Sofija postala njegovom ljubavnicom. Taj je događaj postao povodom za Ivanov i Julijev dvoboj koji je Sofija uspjela spriječiti nagovorivši Ivana na odustajanje. Ivan je odustao od dvoboja uvjerivši se u bezgraničnu Sofijinu ljubav spram Julija:

I ta djevojka moli da se žrtvuje Ivan, a ne zna li, da bi najveća žrtva bila da ju oslobodi toga napasnika! Ali u njezinih grudih plamti uzvišena nebeska vatra – ljubav, ljubav, koja ne pita, tko si, hoćeš li me svojim zagrljajem upropastiti vazda, ona ne pita za

⁵² op. cit. 51; cjelokupni opis Ivanova sna u: Kovačić 2004: 50-51

⁵³ Colin 2004: 476

⁵⁴ Cocagnac 2002: 153

⁵⁵ Freud 1973: 8

⁵⁶ op. cit.: 12

⁵⁷ Freud 2000: 167

⁵⁸ Kovačić 2004: 68

*razloge opravdanja. Ona će istinu držati za ocrnjivanje, klevetu! Da, ona ništa ne pita, jer ljubi, ljubi bez cilja i mjere!*⁵⁹

*(...) – ali ja ljubim Julija, ljubim ga, pa gađali tisućom otrovnih strijela u moje srce, jer je svaka otrovna koja zlo o njemu govori.*⁶⁰

Sofija je u navedenim citatima okarakterizirana kao djevojka koja žarko voli svoga odabranika. Ta ju ljubav zasljepljuje te ne može jasno i točno razlučiti što je istina, a što laž. Ishitrena je, a njezinim razumom vladaju zakoni srca. Vode ju osjećaji umjesto zdrava razuma. Nakon što će joj Julijo slomiti vjeru u ljubav, a mogli bismo reći i u ljudski rod, u njoj će se pojaviti oprečni osjećaji. Postat će odlučna, dijabolična, agresivna i prijetit će svima koji se nađu u njezinoj blizini.

4.2.2. Sofijin slom i demonizacija

Na posljednjoj bakanalskoj gozbi, Julijo se pohvalio novom žrtvom u registru. Bila je to Sofija koja je „pala“ zbog zaručničkoga prstena. Veselje muškaraca na gozbi upropastio je rođak Mirko koji ju je naprasno prekinuo. Zbog bojazni da će policija otkriti da je sudjelovao u bakanalskoj gozbi, Julijo bježi iz grada i gubi mu se svaki trag.

Od trenutka kada su napokon spoznali istinu, u kući Grefšteinovih zavlada je tuga. Nitko nikome nije ništa predbacivao zbog toga što su se svi osjećali odgovornima.

*Veli se, kada počme jedamput sudbina sipati iz svoje vreće gorke orahe, tada istrese baš sve.*⁶¹

Jedino za kim su žalili, bio je Ivan koji je pokazao svoju požrtvovnost i učinio sve što je Sofija od njega tražila. Svi ti događaji pogodili su barunicu Sofiju te ona „oboli na smrt i za nekoliko dana bijaše samo sjena od one toli glasovite ljepote barunice Sofije.“⁶² Sofiji je slomljeno srce te ona fizički i psihički propada. Sve slatke Julijeve riječi

⁵⁹ op. cit.: 64

⁶⁰ op. cit.: 65

⁶¹ Kovačić 2004: 76

⁶² op. cit.: 76

rasplinule su se, a barunica je ostala sama i suočena s gorkom istinom. Otac ju šalje u Njemačku kako bi se pokušala oporaviti.

U XV. poglavlju romana prikazuje se dvorac u brdima na čijem se balkonu nalazi lijepa, bljedunjava Sofija. Iako na prvi pogled izgleda slabašno, u njoj se nešto prelomilo te je postala odlučna, hrabra i snažna:

– *Dakle, sve sam preboljela, sve sam pretrpjela! Ljubav je izgubljena, roditelji pomriješ, vijenac mi uvenu! Pa ipak još živem! Da, Bog hoće da živem i barunica Sofija će živjeti!*⁶³

Sofija žudi za životom, nije se predala bez obzira na pretrpljenu patnju i poniženje. Usklićnicima je naglašena njezina velika želja, ishitrenost i hirovitost. Julia Borossa navodi kako je sve što predstavlja prekomjernu želju za čime, sve što je društveno neprihvatljivo ili podliježe napadima ludila navuklo na sebe pridjev *histeričan*.⁶⁴ Histerija se držala isključivo ženskom bolešću koja je iracionalna, nepouzdana i teško savladiva.⁶⁵ Odlike te bolesti mogu se uočiti i pri Sofijinoj karakterizaciji:

*Ili djevojka izgori na vlastitom svojem poštenju ko što izgori Indijanka na lomači svoga muža, jer njega ljubi i nikoga više ljubiti ne može, pa zato hoće da se umah poslije smrti s njim združi; to jest, djevojka što je jedamput ljubila, sretna bila i u ljubavi je prevarena onako kako je barunica Sofija, ne može više nijednomu muškome stvoru reći da ga ljubi, jer će lagati, pretvarati se; dapače za nju bi bilo i nedostojno reći ikojemu muškarcu da ga ljubi; jednom rječju; takova žena okanila se je svijeta, te uz tihi, trajnu i neprestanu grižnju savijesti, koja kljuje poput neumornoga crva u dudu, čeka i trpi, dok joj višnja sila ne premosti crnu Letu na drugi, bolji život što nastaje iza smrti.*⁶⁶

Sofija je jaka žena koja nije dopustila da ju nesretna ljubav uništi. Nije dopustila da ju patnja odvede u smrt, nego se uzdigla iznad toga događaja kao snažnija i slobodnija žena. Međutim, neke su posljedice ipak ostale. Sofija više neće moći voljeti nijednoga muškarca i nikada neće pronaći ljubavnu sreću. Od žrtve je postala krvnikom koji će sada tražiti svoj plijen i svoju žrtvu:

⁶³ op. cit.:77

⁶⁴ Borossa 2003: 8

⁶⁵ op. cit.: 9

⁶⁶ Kovačić 2004: 78

"Aut, aut" – "ili, ili!" Ili ju je ugrizla zmija iskvarenosti u živo srce i štrknula u nj gorkoga jeda. Pa rakova djevojka hoće jošte u svijet, jošte hoće živjeti! Ona će gušiti svom žestinom i svimi sredstvi crva svoje savjesti. Ona će pohrliti među ljude, ona će varati, ona će lagati, ona će se pretvarati, samo da žive, samo da može uživati ljudske slabosti! Crva savjesti gušiti će sve više i više, a jed iskvarenice zmijske pronicati će sve žile, svu krv i kada ju svu pronikne, zagušio se je crv savjesti! A takova žena hrli neobuzdano, smjelo poput bjesnika zemaljskom krugljom: "Ja ću živjeti, ja hoću da živem!" ori joj se njezin glas. Zmijski jed iskvarenosti što joj proniče cijelo biće, postaje joj slađim i slađim, čim se dalje širi i čim većma može ona svojoj strasti udovoljiti! – Jao si ga svim onim što se ulove u njezinu mrežu i postaju žrtvom njezinom! Ovakova žena nazvati će moral nakazom.⁶⁷

Ona će sada lagati, varati i uništavati kao što je Julijo uništio nju. Postala je hladna, proračunata i dijabolična. U njoj su vidljive demonske osobine. Karakteristično je za fatalne žene da se uspoređuju ili poistovjećuju sa životinjama, tj. zvijerima koje se drže opasnim po čovjeka⁶⁸ pa je tako i Sofija poistovjećena sa zmijom, biblijskim simbolom prevrata. Barunica želi živjeti i neće birati sredstva kako bi ostvarila i dobila sve što je zamislila. Ne mari ni za što i ni za koga. U potpunosti je ambivalentan lik. Oko nje se stvara oksimoronska napetost na liniji lijepo-opasno, zavodljivo-prijeteće.⁶⁹ Lik Sofije može se promatrati i sa stajališta feminističke kritike i kritičkoga odnosa prema patrijarhatu u kojemu se histerik može doživljavati čas kao žrtva, a čas kao buntovnik čije se neobično i neprihvatljivo ponašanje zasniva na prosvjedu protiv ograničenja njegova položaja.⁷⁰ Sofija je žrtva muškarca koji joj je slomio srce i uništio zamišljeni život te se ona pretvara iz žrtve u buntovnika kojega ne vodi ljubav, nego želja za osvetom. Usklici kojima naglašava kako želi živjeti, predstavljaju Sofijin inat, buntovništvo i borbu za sebe i svoja uvjerenja. Njezina je odlučnost i inteligencija jako oružje, no izgledom će pokoriti svakoga tko će se naći u njezinoj blizini:

⁶⁷ op. cit.: 78

⁶⁸ Animalistički frazemi. Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Hrnjak%20za%20WEB.pdf 9.2.2016.

⁶⁹ Nemec 1993: 180

⁷⁰ Borossa 2003: 10

I barunica Sofija Grefštein počela je usporedo s proljećem cvasti i sve bujnijom se pokazivati. Zdravlje joj se počelo hitro vraćati. Lijepa barunica Sofija posta ljepšom, bujnijom negoli je ikada bila! Njezine crne kose, poput crnih dvaju slapova, u bujnijih pletenicah padale joj niz ramena nego prije; njezine velike, crne oči milije su palile nego prije; njezine bijele i pune grudi dražesnije se nadimahu i dublje zdisahu nego prije; njezin ubavi smiješak u zgodah raskalašniji, u zgodah opet sentimentalniji nego prije. Da, barunica je sašla sa prijestolja djevičanstva, ali je postala zamamnijom nego bijaše na prijestolju. – Da, Bog hoće da živem, i barunica Sofija će živjeti! – bijaše njezinom lozinkom.⁷¹

Ovaj je opis tjelesnoga izgleda barunice u potpunosti antitetičan opisu navedenom kada je Ivan Martinić ugledao barunicu ispred gostionice. Tamo je barunica bila uspoređena s vilom, anđelom i božicom. Bila je uzvišena, a ovdje silazi s „prijestolja djevičanstva“ i postaje ženom, fatalnom ženom koja je „uvijek u biti kliše, i to kliše koji odražava neuralgičnu točku muške fantazije.“⁷² Njezina je tjelesnost izrazito istaknuta, a slika barunice naglašena je epitetima kao što su *bujna, zamamna, crna, bijela, puna, dražesnija*. Vidljiva je svojevrsna gradacija u opisu, s obzirom na ranije opise, koju pripovjedač posebno ističe koristeći sintagmu „nego prije“. Njome se naglašava da je sve na barunici dugačije nego što je nekada bilo. Procvjetala je i ponovno se rodila te je sada drugačija i nova žena.

Osim tjelesne promjene, Sofija se promijenila i duhovno. Mnogo je čitala, ali je njezin način razmišljanja otišao u suprotnome pravcu od učitelja Ivana. Julijo joj se učinio zanimljivijim i bližim:

Dapače bi se još bila mogla sprijateljiti sa Julijem, onakovim prijateljstvom kojim se sprijatelje dva đavola, držec jednu dušu, a svaki na svom lancu!⁷³

Ivanova žrtva i dobrodušnost, sada joj je luda, smiješna, neprihvatljiva i dosadna.

⁷¹ Kovačić 2004: 79

⁷² Nemec 1995: 61

⁷³ Kovačić 2004: 79

4.2.3. Sofija kao supruga i majka

Pri ponovnom susretu s Ivanom, Sofija je prikazana kao proračunata i hladokrvna žena koja sve čini prema vlastitim interesima i nagonima:

Ali taj zagrljaj ne bijaše onakav kakav je bio tada, kada je posjetila barunica Sofija Ivana u Grazu, moleć ga da odustane od dvoboja. Taj je zagrljaj hladno promislila, proračunala i na nj se pripravila učena žena više nego iskrena djevojka, barunica Sofija Grefštein.⁷⁴

Pomno je isplanirala udaju za Ivana želeći postati vlasnicom Krčelićeva imanja. Njezin je brak materijalno motiviran. Ivan joj ne predstavlja ništa, ne samo da ga ne voli, ona ga i ne cijeni. Nije sposobna voljeti. Njezine se misli stalno vraćaju Juliju i njegovome strastvenome liku:

Svaki kutić u bivših Krčelićevih dvorih budio je u njoj nove, slatke slike o Juliju i o prvim cjelovih i o prvim časovih što ih je potajice sprovadala u tih dvorovih, bivši s njim zaručena.⁷⁵

Brak ju guši, predstavlja joj okove te se osjeća ograničenom. Postavlja si brojna retorička pitanja koja imaju samo jedan odgovor, a to je uživanje u životu:

Barunica Sofija sjeća se najnovijeg doba, sjeća se svoga bračnoga bremena, sjeća se onoga što nosi pod srcem svojim, ali to ju još većma ogorčava, to joj je muka! Ona ne ljubi, ali ona hoće da živi! Njezino tijelo je prekrasno, ona je umna žena! Pa čemu ti bračni okovi? Čemu to tamnovanje u toj seoskoj pustoši? Da, živjeti sam rada, živjeti hoću! strastveno poskoči uvis lijepa gospođa Sofija, a u oku joj plane nešto divljega, nešto požudnoga, nešto bahantskoga!⁷⁶

Brak, ali i dijete koje nosi, predstavljaju joj muku. Dijete ju ne zanima niti mu se veseli što je naglašeno pokaznom zamjenicom *to*. Ono joj predstavlja samo dodatno breme koje bi ju opterećivalo i gušilo. Dijete ju sputava u ostvarenju nagona i zamišljenih planova i želja. Bezosjećajna je, ne gaji ljubav ni prema kome i misli samo na sebe i

⁷⁴ Kovačić 2004: 87

⁷⁵ op. cit.: 89

⁷⁶ op. cit.: 90

vlastitu sreću. Brak ju sputava da se pokaže, da iskoristi svoje tijelo te da u njemu uživa i zadovolji svoju požudu.

Carole Pateman, u knjizi *Spolni ugovor* donosi Kantovu teoriju po kojoj je brak jedini uvjet pod kojim netko može koristiti svoju spolnost te da spolno korištenje izvan braka dehumanizira muškarca i ženu.⁷⁷ Upravo se tome Sofija suprotstavlja. Ona teži slobodi na razini braka, ali i tijela. Prema Kantu, bračnim ugovorom supruga muškarcu postaje stvar, imovina.⁷⁸ Takvo se razmišljanje ogleda i u svađi Ivana i Sofije zbog njezina odbijanja da putuje sa sinom:

*– Ja ću ti zabraniti. Ja, gospodar tvoj, gospodar svoga imetka, gospodar i otac tvoga djeteta. Nikada nijesam nikakva povoda dao da zlo živem sa svojom suprugom. Ispio sam mogu gorku čašu, trpio sam, mučao sam. Ali moja žena traži jasno da postanem u pravom smislu strogim suprugom!*⁷⁹

Ivan se ponaša kao pravi muškarac u patrijarhalnom sustavu. Želi donositi odluke u Sofijino ime i odlučivati što smije činiti i kamo smije ići. Njezina sloboda trebala bi biti ograničena njegovom voljom. Pateman navodi kako se patrijarhalizam temelji na tvrdnji „da ženina prirodna funkcija rađanja određuje i njezino mjesto u kući i podređen položaj u poretku stvari.“⁸⁰ Upravo se s time ne može pomiriti Ivan jer Sofija ne pokazuje nikakvu zainteresiranost za vlastita sina:

*Boljelo ga je da majka možda nije dva puta zagrlila svoje dijete, a već je prošlo skoro mjesec i pol što je malić došao na božji svijet. Boljelo ga je što se nije nikada nasmiješila svojemu sinčiću onim blaženstvom, onim presretnim smijehom kojim majke gledaju slatko čedo svoje.*⁸¹

Ivan ne shvaća njezino ponašanje. Jedino prirodno za njega predstavljalo bi ženino veselje upućeno vlastitome djetetu jer patrijarhat očekuje od žene ulogu vjerne supruge i brižne majke. Sofija svojim govorom i postupcima sve to opovrgava:

⁷⁷ Pateman 2000: 169

⁷⁸ op. cit: 167

⁷⁹ Kovačić 2004: 92

⁸⁰ Pateman 1998: 118

⁸¹ Kovačić 2004: 91

*– Pusti me na miru! – izvinu se barunica. – Pusti me na miru! Dosadan si mi ti, dosadan mi je tvoj govor, dosadan mi je tvoj porod, tvoj dvor! Dosadno mi je sve!*⁸²

(...)

*Šta će meni taj trijezni učenjak Ivan? Šta će meni taj prepredeni ekonom? Šta će meni taj hladni školnik koji samo propovijeda o dužnosti braka, o dužnosti roditeljskih, o uzvišenosti majke, o skrbi očinskoj, o moralu – Bah! Kao i nekada, dok sam bila dijete! Ali tada ga barem rado slušah, nu danas to je toli ludo! Oj, živjeti sam rada! Živjeti hoću!*⁸³

Pateman navodi kako se držalo da su žene, zbog svoje prirode, izvor nereda u državi jer njihova priroda nužno vodi do toga da razorno djeluju u društvenom i političkom životu.⁸⁴ Taj se nered uočava i u Sofijinu liku. Moto njezina života je živjeti život punim plućima te neće prezati ni pred čime da to postigne. Ništa joj nije sveto, niti brak, ali ni vlastiti sin. Ženski nered i njegovo razorno djelovanje najbolje će se uočiti pred kraj romana kada Sofija zavodi vlastita sina.

Baruničin odlazak u Beč bunt je i težnja za slobodom i oslobođenju od dosade. Grad je prostor novih prilika, slobode, ali i simbol grijeha kao što su npr. biblijska Sodoma i Gomora. Za to vrijeme, Ivana muče crne slutnje te se u dopisivanjima s Mirkom ponovno pojavljuje zmija kao simbol loše sudbine:

*Zmija te je ujela za srce. Hoćeš li podnijeti njezin ujed ili ćeš izdahnuti od njegove ljutine, u božjih je rukuh.*⁸⁵

Ivan dolazi u Beč i saznaje kako se Sofija viđa s Julijem. Sina je ostavila na čuvanje dojilji. Ivan smišlja plan kako će zaštititi sina i riješiti se Sofije. Naime, reći će joj da im je sin mrtav kako ga ona više nikada ne bi vidjela i tražila te će joj nakon toga otkriti kako zna sve o njezinoj povijesti s Julijem.

Čitajući Julijeva pisma Sofiji, Ivan se u potpunosti razočarao u Sofiju, ali i u cijeli ženski rod:

⁸² Kovačić 2004: 90

⁸³ op. cit.: 90

⁸⁴ Pateman 1998: 25

⁸⁵ Kovačić 2004: 93

*– To su ti žene! To su ideali života! – zamrmlja Ivan. – Znadeš, što ću učiniti? – nastavi poslije dulje stanke Ivan. – Raspitat ću se s njom još ovdje u Beču, ako bude iole zgode prijale. Te zmije ne ću više voditi na ono zemljište i u one dvorove što sam ih poštenim znojem svoga oca kupio.*⁸⁶

Fatalna je Sofija uspjela uništiti njegovu ljubav i povjerenje, baš kao što je to nekada njoj učinio Julijo Krčelić. Njezina osveta prelomila se na leđima nedužnoga muškarca koji ju je volio. Sudbina se na kraju pobrinula vratiti joj za sve loše stvari koje je napravila te ju je kaznila na najgori mogući način.

Saznavši za lažnu smrt vlastita sina, Sofija se uhvatila za srce:

*Možda je oćutila da je ipak majkom bila. Možda je oćutila kako je duboko pala.*⁸⁷

Pripovjedač ovdje nakratko propituje ima li u Sofijinoj duši još imalo suosjećanja i savjesti. Međutim, ubrzo se pokazuje kako se u tom trenutku barunica zabrinula za njezin ljubavni odnos s Julijem koji bi sada mogao biti narušen zbog dolaska njezina supruga Ivana:

*– Ah, kako to lijepo napreduje sve. Bremena sam se riješila, ali s Julijem se već moram danas rastati; pa danas ćemo još biti zajedno...a onda, dok...*⁸⁸

Sofija mu piše pismo. U njemu se vidi rastresenost, rascijepljenost njezina lika i osjećaj ograničenosti. Osjeća se bližom i prisnijom s Julijem zbog činjenice da joj je umrlo dijete. Dijete je predstavljalo jedan od okova koji su ju vezali s Ivanom. Sama pomisao na supruga izaziva u njoj negativne i mračne osjećaje. Drugi okov predstavlja joj i društvo devetnaestoga stoljeća koje od žene očekuje da bude damom što podrazumijeva ženu kao pasivnu promatračicu života, podložnu Bogu i suprugu, koja održava kuću i ognjište i brine se o djeci.⁸⁹ Iracionalna je i jedino što želi je pripadati Juliju cijelim svojim bićem. Kaotičnost njezina pisma, naglašena je brojnim pravopisnim znakovima. Njezina se iracionalnost očituje i u tome što je spremna umrijeti zajedno s Julijem kako bi se oslobodila braka i bila s njim zauvijek. Druga bi opcija bila Ivanova smrt te moli Julija da ga izazove na dvoboj. Dok piše, tijelo joj drhti u ljubavnoj groznici. Metafora ptice i leta

⁸⁶ Kovačić 2004: 103

⁸⁷ op. cit.: 103

⁸⁸ op. cit.: 104

⁸⁹ Šego 2012: 142

predstavlja toliko željenu slobodu. S druge strane, u njemačkome se jeziku *ptica* kaže *der Vogel*. Iz te je imenice izveden glagol *vögeln*⁹⁰ koji predstavlja vulgarizam za spolni odnos, a konotacije se na njega mogu iščitati iz navedenoga citata:

Muž, grozni muž! – – Ne shvaćam se, uzrujana sam! Plačem, tugujem i bijesnim kada ga vide moje oči; radosna sam tim, uznesena sam, kada se tebe sjetim. – Moje tijelo, moja duša, moje svekoliko biće – sve je to tvoje i ničije drugo – pa ipak muža imam – on mi je za vratom oh – oh – to je grozno! – – – Ja sam prokleta, to mi ori na dnu duše; a ti si mi nekom prodirućom vatrom, drhtavim glasom, pak buktećim plamom poviknuo: to je devetnaesti vijek – – – budi, barunice, damom – – – kakova valja da je dama – – šta će ti samo hladni premudri seljak? I jest – bio je! Oh, u ovaj tren da umrem, da ostavim svijet, ali i ti sa mnom! (...) Oh, zagrlila bih te vječno: – otrovala bih te, al za jednu samo sekundu, da te tim žešće uzmognem grliti! Zašto je taj Bog dao ptici krila, a čovjeku nije? – S tobom – s tobom letjela bih daleko, daleko – – – Govoriti se ne da, pisati se ne da: ali ćutiti i misliti se dade – – Ah, koliko strast proniče moje tijelo, koliki plamen bukti u mojem srcu, kolika uzrujanost bijesni u mojoj duši – – Dođi, dođi, – – dok – –⁹¹

Sofija dolazi u Ivanovu sobu gdje joj on govori kako zna sve o njezinim spletkama. Govori joj kako zna da ga nije voljela, ali ga je u potpunosti razočarala njezina hladokrvnost prema vlastitome djetetu. Sofija drhti, ali ga optužuje za laž:

*– Lažeš! Lažeš! Lažeš! Dokaži, inače si hulja!*⁹²

Ivan joj zamjera što je dijete dala dojilji dok ga je varala s Julijem. Sofija ga traži dokaze, a Ivan joj daje njezina i Julijeva ljubavna pisma. Na to ona probljedi i prošapće „Prokletstvo!“⁹³ Zatim se baci na koljena i moli Ivana za oprost:

*– Ivane! Ivane! Oprosti, oprosti, oprosti! Zgriješila sam!*⁹⁴

⁹⁰ Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik (2005): 1901

⁹¹ Kovačić 2004: 105-106

⁹² op. cit.: 108

⁹³ op. cit.: 109

⁹⁴ op. cit.: 109

Ivan joj u afektu govori kako joj nikada neće oprostiti, poklanja joj prijepis svoga sna o zmijsi što bi se prema Freudovom psihoanalitičkom mišljenju moglo protumačiti kao poklon vlastite muškosti. Kazuje kako su ga Julijo i ona uništili.

Ivan se ipak smilovao i oprostio joj. Ne želi ju više nikada vidjeti i ostavlja ju u jecaju:

*Vi, opaka ženo, ispili ste mi živo srce što je toli blagohotno kucalo za vas i vi ga nosite u svojih čeljustih sa sobom! A vaš opaki ljubovnik ispio mi je žive oči što su toli bistro gledale u božji svijet! – Odilazite, okrutnice i opaka ženo! Opraštam vam, ali nikada se više vidjeti ne smijemo.*⁹⁵

Motiv ispijanja Ivanovih očiju može se povezati s Freudovim motivom *Pješčuljka* koji djeci vadi oči. Freud navodi kako u djeci postoji strah od povrede i gubitka očiju koji često ostaje i u odrasloj dobi.⁹⁶ Strah da ćemo oslijepjeti zapravo je „kompenzacija za strah od kastracije“⁹⁷ te navodi primjer prijestupnika Edipa koji je, oslijepivši se, dobio blažu kaznu kastracije.

4.2.4. Sofijina fatalna greška i pokajanje

Početna dva te završnih šest poglavlja romana zbivaju se godine 1862., tj. dvadeset godina nakon što su se Sofija i Ivan posljednji puta vidjeli.

Opis Sofije sada je mračniji, razbludniji i strastveniji:

*Mučno ćeš pogoditi koliko da joj je godina, ali gospođa je prava ljepota, a koliko istom zamamna kad uzdigne oči, te promjeri slike viseće okolo po zidu. Te crne oči, kao divlje varnice, plamte sve strasnije i strasnije. Tanana bjelina prikrila joj napolak razbludne grudi, a dvije vrane kite točile se nehajno preko njih čak do pasa.*⁹⁸

Sofijine su oči divlje, plamteće, dijabolične. Iz njih se može iščitati nemiran duh, u njoj gori vječna vatra. Ona je strastvena zavodnica pred kojom nitko ne ostaje ravnodušan.

⁹⁵ op. cit: 109

⁹⁶ Freud 2010: 23

⁹⁷ op. cit.: 23

⁹⁸ Kovačić 2004: 11

U posljednjih je dvadeset godina putovala svijetom, mijenjala ljubavnike i zarobljivala muška srca. Kovačić ju naziva Semiramidom.⁹⁹ Pojavljuje se kao *deus ex machina*¹⁰⁰ i zavodi posljednju žrtvu, mladića Pavla, vlastitoga sina za kojega je mislila da je odavno mrtav, koji je, vidjevši ju prvi put, zanijemio i uzdrhtalo mu je srce. Sofija se koristi svim ženskim atributima kojima je obdarena kako bi zavela svoju žrtvu:

*Lovim lov pa se jako umorih, a žedam da ću svisnuti – tada tako nježno obori oči, da joj ne bi ni anđeli odoljeli.*¹⁰¹

(...)

*– O, ali ste dobri! Koliko li vrijedi muški savjet. Da vas ne ima ovdje, kako sam lahkoumna, hitro si pokvarih zdravlje. Dobro dakle odmorit ću se, ohladit ću se – – a tada? Da, vi ćete me dvoriti – propošno reče lijepa barunica i počne hladiti lepezicom bujne grudi i zamamljivo lice*¹⁰²

(...)

*I barunica skoči kao munja, baci lepezu na travu i stade pred vrelom ispirati čašu. Tijelo joj se toli gipko, toli dražesno, toli razbludno previjalo kod toga posla da je mladoga Pavla časoviti taj amazonski lik posvema svladao.*¹⁰³

(...)

*Pogleda ga mило, pronicavo. U tom pogledu bijaše tajne obijesti, boli srdžbe, ljubavi – sve u jednom trenutku. Nježno nagnu čašu, napi se, a oči joj planuše još življim plamenom.*¹⁰⁴

Sofija je fatalna zavodnica, podmukla i proračunata. Vode ju nagoni. Igra se sa svojim žrtvama i uživa u tome. Ona je amazonka te je, kao što se u citatu i navodi, u lovu. Lovi svoj plijen te se služi svim sredstvima kako bi on upao u njezinu zamku. U navedenim je citatima posebno istaknuta erotičnost i koketnost. U prvom su planu

⁹⁹ Kovačić 2004: 115

¹⁰⁰ Nemec 1995: 73

¹⁰¹ op. cit.: 14

¹⁰² op. cit: 15

¹⁰³ op. cit.: 15

¹⁰⁴ Kovačić 2004: 15-16

baruničine grudi koje ona hladi lepezom te na taj način zavodi Pavla koji joj se teško može oduprijeti. Sofija nježno trepće očima, poput kakve svetice. Ona narušava starogrčki ideal kalokagatije¹⁰⁵ koji drži da ono što je lijepo uvijek mora biti i dobro. Tjelesno lijepa osoba uvijek je i duševno dobra. Sofija je ljepotica, ali njezina je duša demonska, pokvarena. Iracionalna je i pustolovna duha. Ono što zamisli, mora i ostvariti:

*– Lov je bio valjan, zadovoljna sam. Krasan je mladić! O mladići, mladići! – Pavao bude moj; samo naprijed!*¹⁰⁶

Prema Nemecu, fatalna žena ima karakterističnu funkciju u tvorbi zapleta: „Ona ometa/onemogućuje dvoje mladih i pozitivnih likova na putu prema osobnoj sreći.“¹⁰⁷ Sofija namjerno narušava intimno druženje Pavla i Milke samo kako bi dokazala svoju superiornost i uhvatila još jednu mušku žrtvu. Kako se muškarac-žrtva ponaša u nazočnosti fatalne žene, najbolje dokazuje citat:

*Barunica Sofija Grefštejn zaplela ga je u svoje mreže. U njezinu dvoru bijaše on, kako se veli, živ i mrtav! S njom u lovu, s njom u polju, s njom u dvoru, s njom svuda.*¹⁰⁸

Žrtva je toliko očarana ljepotom fatalne žene da joj se podređuje i čini sve što ona zaželi. Ponaša se kao začaran, ali toga nije svjestan. Fatalna ga žena može nagovoriti na bilo što. On joj predstavlja samo još jedan trofej u nizu što je vidljivo i u Sofijinom primjeru. Ona posjeduje album „baruničine ljubavi“ u koji arhivira svaku svoju žrtvu kako bi je se mogla sjećati i uživati u tome i za nekoliko godina.

U trenutku baruničinih i Pavlovih zaruka, u sobu ulazi Ivan:

*– Neka uniđe – mahnu barunica rukom, a neki tajni strah i kobna slutnja obuze joj srce. Pavao Lanosović i nehotice pogleda svijetle lovačke baruničine puške.*¹⁰⁹

Strah koji prolazi baruničinim tijelom i lovačke puške koje je ugledao Pavao, najava su tragičnoga događaja i zle kobi koja prati svakoga tko se nađe u blizini fatalne žene.

¹⁰⁵ Hrvatska enciklopedija 2003: 453

¹⁰⁶ Kovačić 2004: 17

¹⁰⁷ Nemec 1995: 72

¹⁰⁸ op. cit.: 113

¹⁰⁹ Kovačić 2004: 119

Ivan Martinić predstavlja se barunici kao bivši suprug i traži Pavla. Sofija ga žestoko odbija i govori mu kako ga ne može danas vidjeti te da ga ona voli i da su se zaručili. Tada joj Ivan otkriva da je ona Pavlova majka i da ga je prije mnogo godina sakrio od nje. Barunica je u nevjerici:

*Barunica zadrkta, a ledeni srsi prođoše joj za trenutak cijelim tijelom.*¹¹⁰

Zbog toga događaja, Sofiju možemo promatrati i kao tragičnu junakinju. Ona je žrtva neznanja te njezin incestuozni grijeh ne možemo u potpunosti pripisati njezinoj grešnoj naravi. Zla sudbina ovdje se osvetila na njoj samoj kaznivši ju za sve nedaće koje je počinila u životu.

Ponovno, kao i prije dvadeset godina u Beču, Sofija optužuje Ivana za laž te traži dokaze. U tom se trenutku čuju pucnji iz baruničina kabineta. Ubio se Pavao. Tada se u Sofiji počinju buditi majčinski osjećaji, postaje svjesna situacije i činjenice da je imala sina:

*–Isuse i Marijo! Isuse i Marijo! Pavao Lanosović se je ubio u mom kabinetu! – kriknu groznim glasom i posve preobraženim glasom barunica Sofija Grefštein, taj glas bijaše majčin glas, (...)*¹¹¹

*Sada je oćutila barunica Sofija Grefšteinova da je majka, ali u najveću opaćinu ugrezla grešnica!*¹¹²

Nakon smrti vlastita sina, barunica je spoznala svoje grijehe te se pokajala. Katarzičan simbol njezinoga pokajanja paljenje je albuma „baruničine ljubavi“. Barunica je, zajedno s Ivanom, priznala da je velika grešnica te je otišla u samostan gdje ju je, na kraju, sustigla i smrt. Za nju se, nakon smrti molio i monah Ambrozij, tj. Ivan Martinić. U samostanu u Trstu četiri je godine živjela kao duvna Amalija i skrušeno živjela na kruhu i vodi. Na svoj je odar napisala poruku:

*"Molite se ljudi, za najveću grešnicu ovoga svijeta, da uzmogne lakše račun dati pred prijestoljem Božjim."*¹¹³

¹¹⁰ op. cit.: 120

¹¹¹ op. cit.: 121

¹¹² op. cit.: 121

¹¹³ Kovačić 2004: 123

Sofija je jedina od triju fatalnih žena Kovačičevih romana koja na kraju doživljava katarzu, pročišćenje i pokaje se za svoje grijehе. Barunica je dobila priliku za iskupljenje te je na taj način fabula dobila još jedan romantični i neočekivani obrat. Hrvojka Mihanović-Salopek drži Sofiju dijaboličnom Evom „koja će oko svoje osi zavrtjeti fabulu romana i združenim nabojem erosa i zloćudnosti nagovijestiti buduće kompleksne likove žena u svjetskoj literaturi...”¹¹⁴ Fatalna Sofija nagovještaj je budućih fatalnih žena Ante Kovačića. Sofija najavljuje Elviru koja, gradativno, svoj klimaks doživljava u Lauri. Oda lijepome i milome Zagorju na kraju *Baruničine ljubavi* svojevrsna je najava najznačajnijega Kovačičeva romana *U registraturi*.

¹¹⁴ Mihanović-Salopek 2008: 91

4.3. Roman *Fiškal*

Kovačićev roman *Fiškal* tiskala je godine 1882. knjižara H. Luster u Senju.¹¹⁵ Također, odabrani ulomci romana tiskani su u časopisu *Seljačka sloga* godine 1955. i u časopisu *Kaj* godine 1972.¹¹⁶ Nemec navodi kako je u romanu naglašena „sklonost za pretjerano i bizarno, a mnoštvo prizora rađeno je u maniri trivijalne proze.“¹¹⁷ Dubravko Jelčić drži ga društvenim romanom.¹¹⁸ U romanu se satirično kritizira ilirska ideja u doba Hrvatskoga narodnog preporoda. Iako radnju u romanu pokreću intriganti Laca i Elvira, Hrvojka Mihanović-Salopek navodi kako „u ovom romanu dolazi do izražaja snažniji pomak prema realističkom prikazu i Kovačićev izniman afinitet prema ironično-grotesknoj vizuri deskripcije i karakterizacije likova.“¹¹⁹ Roman je po izlasku naišao na kritike. Nemec navodi kako kritičar *Agramer Zeitung*a zamjera Kovačiću izrugivanje svemu i književni nihilizam. Također, navodi „da u knjizi nema nijednog plemenitog karaktera i nijedne simpatične osobe.“¹²⁰ Prosperov Novak drži da je u liku Podgorskog najavljen Ivica Kičmanović, junak romana *U registraturi*.¹²¹

4.4. Lik Elvire

Elvira je trivijalni lik fatalne žene u Kovačićevu romanu *Fiškal*. Iako nije glavni lik romana, u njemu ima važnu funkciju. Ona pokreće, zapliće i mijenja radnju romana i odnose među likovima. Određuje „ključne narativne sekvence“¹²² romana.

U nastavku će se interpretirati Elvirino zavođenje i njezin utjecaj na žrtve. Naglasit će se i njezina želja za slobodom te će se analizirati pomno isplanirana osveta, ubojstvo djevojčice i sudbina nakon navedenoga ubojstva.

¹¹⁵ Nemec 1999: 171

¹¹⁶ Mihanović-Salopek 2008: 93

¹¹⁷ Nemec 1999: 171

¹¹⁸ Jelčić 1997: 150

¹¹⁹ Mihanović-Salopek 2008: 93

¹²⁰ Nemec 1993: 181

¹²¹ Prosperov Novak 2003: 246

¹²² Nemec 1995: 73

4.4.1. Elvira kao zavodnica

Lik Elvire prvi se put spominje u četvrtom poglavlju romana, *Nepoznate oline*. Ona je domaćica Jakobu Podgorskom te kućna prijateljica doktora Lace:

– *A Podgorski se nije prevario držec doktora Lacu, kada ga je sastao na hodniku pošav u posjete Olgi, jednim od kućnih prijateljah svoje gospođe domaćice, vrlo otmjene, mlade i krasne udovice Elvire, koja bijaše poznata sa svoje raskalašenosti i razuzdanosti u gradu.*¹²³

Saznajemo da je Elvira udovica te je njezina vanjska ljepota idealizirano prikazana. Carole Pateman navodi kako su se žene dijelile na dobre i na raskalašene, tj. bludnice¹²⁴ pa je, prema toj podjeli, Elvira odmah na početku okarakterizirana kao bludnica što je povezano i sa simbolom grada kao mjesta potpunog nemorala i zla.

Uoči dvoboja s Lacom, Elvira posjećuje Podgorskog:

*Netko pokuca i uniđe u sobu krasna gospođa. Stas joj bijaše vitak. Grudi jake i visoke. Lice bijelo, fino i puno. Kosa bujna i mekana kao svila, crna joj boja prelijevala se poput baršuna na suncu. Ramena i bokovi bijahu joj dražesno zaobljeni. – Koja čast milostiva gospođo... Prvi put... Ona mu pruži mekanu ručicu i sjedne na divan, a male noške kao da su joj nehotice ispuzile ispod odijela. – ne gospodine Podgorski, vis a vis, evo, pokraj mene ima mjesta... – smijahu se milostivo Podgorskomu njezine vragoljaste oči.*¹²⁵

U navedenome Elvirinom opisu naglašeni su ženski atributi kojima fatalna žena zavodi svoje muškarce, tj. žrtve. Elvira je vitkoga stasa, ali naglašenih atributa. Ima bujne grudi i zaobljene bokove i ramena. Njezin je opis sličan opisu Sofije Grefštein čija je ljepota bujala zajedno s proljećem. Umanjenicama *ručice* i *noške* pripovjedač kao da želi naglasiti njezinu antitetičnu ljupkost. Naoko je draga i mila, a iz očiju joj izvire nešto *vragoljasto*. Usporedba s vražjim, vještičjim, dijaboličnim karakteristična je liku fatalne žene. U rječniku Didiera Colina nalazi se definicija izraza *vrag*, *đavao*:

¹²³ Kovačić 2004: 159

¹²⁴ Pateman 1998: 76

¹²⁵ Kovačić 2004: 208

Engleski izraz »devil« razvio se od grčkog *diabolos* (»neprijatelj«, »onaj koji optužuje« ili »klevetnik«), tj. *diaballein*, što znači »dobaciti«, »razjediniti«, »razdvojiti«, »unijeti razdor«, pa tako i »klevetati«. ¹²⁶

Elvirina dijaboličnost i žudnja za osvetom donose razdor u fabulu romana, ali i razdor njezinih žrtava. Ona uništava sve koji joj se nađu na putu i za to ne bira sredstva. Ona je zavodnica, njezina putenost često dolazi do izražaja. Svjesno koketira sa svojim žrtvama kako bi ih što prije zavela i pretvorila u svoje igračke:

No, sjedite bliže do mene – koketno je maknula na stran glavom da joj bolje može vidjeti zaista prekrasan vrat.

(...)

– On je gospođi Elviri stari prijatelj... – primijeti Podgorski. – Jest, jedan od starijih i boljih prijateljah... – odvrati ona posve ozbiljno što joj je tako dobro stajalo. ¹²⁷

U navedenim se citatima uočavaju Elvirini načini zavodjenja. Namješta se kako bi što bolje naglasila svoje atribute, ozbiljno odgovara i zvuči veoma primamljivo. Može se zamijetiti kako Elvira zavodi i pripovjedača što se vidi u uporabi priloga *zaista* kojim se njezin lijep vrat želi dodatno istaknuti, ali i komentara kako joj ozbiljnost veoma dobro pristaje.

Fatalne su žene inteligentne kao što i u Knjizi Postanka „Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvorio Jahve, Bog“ ¹²⁸. Pri posjetu Podgorskom, Elvira mu daje savjete o životu:

Život vam je dražestan prijatelju moj, svijet čaroban! Dočim je knjiga laž, a studij opsjena. Od onda vam je zagospodovala laž među ljudmi, kada se je prvo slovo napisalo ili natiskalo... ¹²⁹

Savjetuje Jakobu da bi trebao uživati u životu, vinu, plesu i ženama kao što to čini njezin prijatelj Laca. Govori mu neka se ostavi knjige i posveti dražestima koje život pruža. Jakob se ne snalazi u tome trenutku te, kao i svaka žrtva, biva začaran Elvirinom

¹²⁶ Colin 2004: 459

¹²⁷ Kovačić 2004: 208

¹²⁸ Biblija 2001: 2 (Post 3,1)

¹²⁹ Kovačić 2004: 209

ljepotom. U njezinoj se blizini ponaša iskonski, nagonski te ona u njemu pobuđuje požudu:

*Njegovo oko paslo se neobičnom požudom na lijepom udovičinom tijelu. Ona je katkad lukavo ispod oka pogledavala na nj. Čudna, nova neka struja oživjela je u njegovom biću. Njezini mlazovi kano da su se valovito gibali po svih žilah, a najjače udarali u žile kucavice. Bijaše to pojav požude, koja u jedan tren umara i oživljuje, truje smrtonosno i hrani životom, slatkim, nu kratkotrajnim.*¹³⁰

Jakob se ponaša poput životinje. Pase oči na njezinome tijelu. Pogled na prelijepu Elviru, mijenja njegov biološki ritam tijela. Čelo mu gori, tijelo podrhtava, a srce jako kuca. Njegova je požuda antitetična, na granici života i smrti. Ona ga istodobno hrani i truje. Elvira zna kako zavesti muškarca, iskusna je u tome te joj to više i ne predstavlja veliki izazov. Ravnodušna je i svjesna svoje ljepote:

*Za udovicu Elviru ne bijaše ništa nova gledati svoje žrtve kako im mozak kipi, čim dulje pasu oči na njezinom raskošnom tijelu.*¹³¹

Nakon Lacina i Jakobova dvoboja, Elvira posjećuje Jakoba. Ušavši u prostoriju, Elvira odmah „razvali lijepe oči na grbavoga liječnika“¹³² pritom ga natjeravši da „poškilji ispod sumorna oka na dražesnu žensku put udovice...“¹³³ Ona svjesno zavodi čim kroči u prostoriju. Tašta je i sebeljubiva što dokazuje činjenica kada misli da je ona uzrok dvoboja dvaju muškaraca. Uživa u toj činjenici te joj takav rasplet događaja veoma laska:

*– Ja povod? ... – zarumeni se ona tobože stidom, oborivši oči. To joj je laskalo. Uostalom ona nije imala uzroka dvojiti, ne bi li zaista bila baš ona povodom.*¹³⁴

Podgorski, iako ranjen, i dalje ne može odoljeti Elviri. On je „opojen blizinom toga lijepoga, mladoga i razbludnoga tijela“¹³⁵ te ne uspijeva izustiti riječi kako bi Elviri rekao da se dvoboj nije vodio zbog nje, nego zbog grofice Olge.

¹³⁰ Kovačić 2004: 209

¹³¹ Kovačić 2004: 209

¹³² op. cit.: 213

¹³³ op. cit.: 213

¹³⁴ op. cit.: 213

¹³⁵ op. cit.: 214

Dok Podgorski čita Olgino pismo, Elvira ga gleda „zvjedljivim i pitajućim okom“¹³⁶. Međutim, čim je Jakob zaspao, Elvira uzima pismo kako bi ga pročitala. Otkrila je kako je Olga napisala to pismo, ali ne zna točno što piše jer ne razumije jezik. Elvira je strankinja kao što je bila i Sofija Grefštein. Na tome se primjeru potvrđuje još jedna arhetipska karakteristika fatalne žene kao strankinje ili žene tajanstvena, nepoznata podrijetla što govori o vezi među umjetničkim djelima, tj. o izvorima i utjecajima.¹³⁷

U Elviri se rađa ljubomora i zavist jer je na tren pomislila kako se dvoboj vodio zbog Olge, no ubrzo dolazi do izražaja njezino sebeljublje i samopouzdanje te nijeće da se dvoboj mogao odigrati zbog bilo kojega drugoga razloga:

– Aj, kakove su to puste tlapnje! – dahnu ona napokon. – Ne može se tu dvoboj dijeliti van radi mene. Podgorski stanuje kod mene, a onaj me ljubi...¹³⁸

Dokazom drži Jakobovo buncanje u polusnu u kojem ju on naziva lijepom, raskošnom i dražesnom. Te su je riječi oraspoložile, a „iz oka joj se odazivalo pravo smilovno srce...“¹³⁹ Odjednom je postala veselija i zadovoljnija te je zaboravila na Olgino pismo Podgorskom. Opisi i komentari pripovjedača odaju njegov ambivalentan odnos prema fatalnoj ženi.¹⁴⁰ U njegovim se komentarima može unaprijed naslutiti o kakvoj je ženi riječ. Pripovjedač komentira Elvirinu samodopadnost i taštinu:

Neka se hrani utvaranjem i neka joj raste udovoljena taština! Zavrijedila je!...¹⁴¹

Kakav trag ostavlja njezina ljepota na muški rod, može se iščitati iz razgovora sluge i sluškinje. Sluga u njoj vidi požrtvovnog anđela koji cijelu noć bdi uz bolesnika, dok sluškinja uočava njezinu glumu i pretvorbu u nešto što joj inače ne priliči.

Nakon što je ozdravio, Podgorski je „pao u mreže zamamljive udovice“¹⁴² te otišao s njom u toplice. Isto su tako i muškarci očarani ljepotom Sofije Grefštein padali u njezine mreže. Muškarci su prikazani kao lovine fatalnih žena iz čijih se mreža nikada ne izvuku

¹³⁶ op.cit.: 215

¹³⁷ Wellek, Warren 1985: 298

¹³⁸ op. cit.: 217

¹³⁹ Kovačić 2004: 218

¹⁴⁰ Nemec 1995: 65

¹⁴¹ Kovačić 2004: 219

¹⁴² Kovačić 2004: 224

bez tragičnih posljedica. Fatalnim ženama muškarci su samo kratkotrajna zanesenost, a njih očarava ljepota njihovih ženstvenih tijela. Pripovjedač, bez sumnje, potvrđuje tjelesnu raskoš Elvirina tijela:

*Kažu, da ona, otkako ga tetošila ranjena, upravo poludjela za njim. A njemu također da se mile jake grudi i graciozan stas u one zaista krasne žene...*¹⁴³

Elvira i Laca su spletkari koji djeluju zajednički. Oni spletkare i pokreću radnju romana mijenjajući mu fabulu. Šalju Jakobovu ocu lažno pismo kako bi ga, kao i Olgu, udaljili od Podgorskog i prikazali njegove loše odluke i odabire.

Elvira je nagovorila Jakoba da napiše pismo ocu tako što mu je rekla kako će se udati za njega. Ironično mu govori kako žudi za tim da postane njegovom suprugom i da se preseli u njegovo rodno mjesto, Krapinu. Pridobila ga je svojom lukavošću i emocionalnom ucjenom: „– Po listu, koga ćeš pisati ocu o svojoj ženidbi, suditi ću mjeru tvoje ljubavi kojom me ljubiš...”¹⁴⁴ Jakob, izjednačen s robom, bespogovorno izvršava udovičine zahtjeve.

Jakobova zanesenost i opčinjenost Elvirom udaljila ga je od njegovih prvotnih planova. U ovome je romanu, fatalna žena također „faktor nestabilnosti.”¹⁴⁵ Elvira narušava Jakobove životne planove, pretvara ga u vlastitu lutku na koncu čemu se neiskusni mladić ne zna oduprijeti:

*Neviđeni i do sada neuživani čari i ljepote talijanskih gradovah i zemljah: neopisiva opojnost strastih i raskoših krasne udovice, kojoj neiskusni Podgorski ne nađe premice kudagod putovahu: sve to pomrsilo je njegove đачke račune, što ih je nanizao da sagradi svoju budućnost u ljubavi grofice Olge. Kada bi pomišljao na nju, to bijaše jedva nešto više od mračna sjećanja na svoje đачke dane.*¹⁴⁶

Elvira ga udaljava od njegova prvotnoga cilja te ga neprestano čini ljubomornim. Međutim, iskusna ga žena brzo pripitomljuje, a Jakob joj se, poput poslušna roba, bespogovorno pokorava:

¹⁴³ op. cit: 223

¹⁴⁴ Kovačić 2004: 233

¹⁴⁵ Nemec 1995: 72

¹⁴⁶ Kovačić 2004: 232

Vazda bi se našlo prijateljah koji oblitahu udovicu Elviru. Jakob Podgorski postao bi tada pravim djetetom. Bijaše sljubovan do ludila. A to čuvstvo, štono grize korijenje mladosti poput neviđena crva, odganjala bi udovica divljim osmjehom i toplo – vlažnimi cjelovi s lica Podgorskoga. A on bi postao stara njezina lutka. Bacio se k dražesnim joj nožicama, kano poganin pred lik kumirov – i sve bi ostalo na prvašnjoj petlji.¹⁴⁷

Fatalne žene stalno žude za nečim novim. Željne su života i novih avantura. Ispunjuje ih osvajanje i isprobavanje nečega novog, no požuda brzo nestane, lovina im dosadi te ponovno kreću u potragu. Elviri je dosadio pokorni Podgorski te se počela zanimati za novoga prijatelja Lovru:

Po njezinom licu počeo lizati rumen, a iz oka joj nova, mladenačka strast, kano u djevojke, štono je prvu put ugledala mila muškarca.

(...)

Njegov razgovor izazivao buru u njezinom srcu.¹⁴⁸

Nova požuda budi Elvirino tijelo, ona se nakratko zaljubljuje i uživa u tom osjećaju. Ponaša se poput djevojčice te se počinje zanimati za starine kojima se bavi Lovro.

Svojim ga zamamnim tijelom zavodi pa i Lovro postaje samo jedan u nizu začaranih muškaraca. Judith Butler navodi kako S. de Beauvoir tvrdi „da bi žensko tijelo trebalo biti mjesto i sredstvo slobode žena, a ne neka definirajuća i ograničavajuća bit.“¹⁴⁹ Elvira to u potpunosti potvrđuje koristeći svoje tijelo kao sredstvo kojim dolazi do željenoga cilja:

Oči Lovrine požudno se upiliše u bujne njezine grudi i obla ramena, štono se isticahu ispod tanahnog jutarnjeg odijela kano snježni brežuljci ispod prozirnih zimskih maglicah. Udovica je bila odviše vješta žena, a da ne opazi svoju pobjedu.¹⁵⁰

Lovro je muškarac kojeg vode nagoni. On žudi za njezinim tijelom koje se nazire kroz prozirnu opravu. Elvirina se inteligencija vidi u tome što ona sve što čini, čini

¹⁴⁷ Kovačić 2004: 232

¹⁴⁸ op. cit.: 233

¹⁴⁹ Butler 2000: 26

¹⁵⁰ Kovačić 2004: 234

svjesno i proračunato. Ne zanima ju što je Podgorski ljubomoran i što misli o njoj i Lovri: „– Ti si moj! Ja sam slobodna.“¹⁵¹

4.4.2. Fatalna žena i brak

Krešimir Nemec navodi kako se fatalna žena često karakterizira kao lutalica, nestalna žena, koja nije sposobna za smiren obiteljski život.¹⁵²

Takva je i Elvira. Obećala je Jakobu brak samo kako bi ga nagovorila da napiše pismo. Brak joj predstavlja dosadu. Ona želi živjeti kao što je željela i Sofija Grefštein. Zagorje i Krapina predstavljaju dosadu, ograničenost i zatvor. Fatalna žena čezne za gradom, mjestom slobode. Putovanja joj predstavljaju bijeg od dosadne rutine. Želi biti slobodna. Sofija je željela biti poput ptice i odletjeti, a Elvira ne želi pasti u okove koje za nju predstavlja brak.

Pateman navodi Thompsonovu tvrdnju po kojoj o dobroj volji muževa ovisi društvena razonoda žena i njihovi spolni užici.¹⁵³ Elvira se ne želi dovesti u takvu situaciju. Ona želi ispunjavati svoje želje i strasti i uživati u slobodnom životu. Suprotstavlja se patrijarhalnoj viziji žene u kojoj se ona ostvaruje u braku, u obitelji i s djecom. Fatalna je žena samosvjesna, živi svoj život najbolje što može, no okolina, za nju, ne pokazuje razumijevanje:

– O, gospođo Elviro, ja ne razumijem vas! – muklo će Jakob.

*– I, dakako da ne razumijete! Gospodine moj! Ja ljubim svijet, njegove raskoši i promjene. Ali verige prepuštam vam!*¹⁵⁴

Jakob ne može prihvatiti Elvirino ponašanje i ne može se pomiriti s time što ga ona naziva dosadnim i nesnošljivim. Zahtijeva objašnjenje na što mu ona odgovara kako nije dužna ništa razjašnjavati. Sama sebe naziva slobodnom i svojim gospodarom. Jakob se ne može pomiriti s takvim ponašanjem. Elvira krši patrijarharno, odnosno spolno pravo, tj.

¹⁵¹ op. cit.:234

¹⁵² Nemec 1995: 70

¹⁵³ Pateman 2000: 158

¹⁵⁴ Kovačić 2004: 235

moć koju muškarac ostvaruje nad ženom.¹⁵⁵ Ne pokorava mu se odbivši odgovoriti na njegova pitanja. Kako bi obranio svoje patrijarharno pravo i vlastiti obraz, Jakob naziva Elviru bludnicom te se s njom fizički obračunava:

– *Savršena bludnica! – zaškripi zubmi Jakob Podgorski i ćušne svoju ljubovcu toli silno da je ova vrisnula...*¹⁵⁶

4.4.3. Elvirina osveta

Nakon što ju je Jakob udario, Elvira mu govori kako će se osvetiti:

– *O, ti, ti ćeš mi platiti to! – letila je nakon toga kano mahnita udovica po svojoj spavaonici.*¹⁵⁷

Jakob nije učinio ništa neobično. U patrijarhalnome društvu žena je podređena, ona pripada muškarcu. Pateman navodi Hegelovu tvrdnju kako su žene prirodno stvorene da budu „na milost muškarčevu sudu“ i „da podnose čak i nepravdu s njegove strane.“¹⁵⁸ Elvira se tome suprotstavlja. Najprije je tražila Lovru da izazove Jakoba na dvoboj, no pošto to nije bilo moguće, uzima osvetu u svoje ruke.

Zla kob i najava tragičnih događaja, tj. ubojstvo djevojčice Jelene najavljena je prevarom s crvenim pticama. Dugan vjeruje u praznovjerje prema kojemu crvene ptice najavljaju nesreću te o tome obavještava fiškala Jakoba Podgorskog:

– *Uh, spectabilis, malum omen! Malum omen!*¹⁵⁹

U *Leksikonu hrvatske književnosti* navodi se kako je roman *Fiškal* slika bolesnoga društva te da u romanu nema ni jednoga pozitivnoga lika.¹⁶⁰ Stoga ne čudi karikaturalan i groteskan opis Elvire dok promatra Jelenu i fiškala:

¹⁵⁵ Pateman 2000: 17

¹⁵⁶ Kovačić 2004: 235

¹⁵⁷ Kovačić 2004: 235

¹⁵⁸ Pateman 1998: 30

¹⁵⁹ Kovačić 2004: 258

¹⁶⁰ Leksikon hrvatske književnosti-djela 2008: 182

*Uz ovu ljudeškaru stisnulo se ispod ruke mu žensko lice, također mršavo, dočim lične crte, prem razrovane i razorene, odavahu nekadanju ljepotu svoju, kano kada gledaš razvaline palače a kojoj umah prepoznaješ prošli sjaj. Na tih crtah drhtalo je nešto bakantična, pomiješana žučljivom zlobom i odurnim pregaranjem.*¹⁶¹

Elvira se u potpunosti promijenila. Njezin opis više nije zavodnički, iako se zavodnička prošlost može iščitati na njezinome licu. Njezino tijelo više nije bujno, obline nisu u prvome planu. Ona je mršava, uništena. Ne izgara tjelesnom ljepotom, nego iz nje izvire čisto zlo i prijezir. Njezin je glas postao ujedljiv i prijeteći.

Nakon mnogo godina susrela je Lacu te su se udružili u osveti Podgorskom: „Našla tuga bijedu, pa pjevahu zajedno. I ne rastadoše se.“¹⁶² Oboje su prikazani groteskno, uništeno. Elvirina se moralna nakaznost ocrtava na njezinom tjelesnom izgledu. Ostarjela je, a izgubivši ljepotu izgubila je i sve čari koje joj ona pruža: naklonost muškaraca i novac:

*Sa padanjem njezine ljepote uzastopce slijedila i praznina kese. Na licu njezinom stadoše se pomaljati jesenski dani ljudskoga života. A strasti, taj žar vrućega ljeta – mladačkog života – razrovale pukotinami po obrazu, kano kada gledaš duboka korita davno presahlih rijekah...*¹⁶³

Živjela je za strast, ona joj je bila pokretač i nit vodilja kroz cijeli život. Brzo je odbacivala sve što joj je dosadilo te se vodila za trenutnim zadovoljenjem svojih potreba. Željela je slobodu i strast koju su joj pružali površni užici. Kada je prošla mladost i ljepota, ostao joj je samo prijezir i želja za osvetom:

*Neka stalna, paklena osnova plamtela u njezinih očiju, iz kojih si čitao neopisivu zlobu, crnu mržnju i gradnu osvetljivost.*¹⁶⁴

Elvirina se rastrojenost vidi dok priča Laci o osveti. Opsjednuta je njome i neće stati dok ju ne izvrši:

¹⁶¹ Kovačić 2004: 264

¹⁶² Kovačić 2004: 268

¹⁶³ op. cit.: 268

¹⁶⁴ Kovačić 2004: 270

*A ja moram njemu vratiti šilo za ognjilo. Polugu ću mu izmaknuti. Temelj, na kom stoji u borbi proti nam, razoriti.*¹⁶⁵

(...)

*– Baš si mi zgodu dao mojem naumu! Uništit ću te! – Uništit! – zviždaše ona poput zmije. – Ako ti vraga potkivaš na ledu, ali je i đavlu lahko u trski svirati! Baš si mi dao zgodu!*¹⁶⁶

Stereotipno, i u ovom se romanu fatalna žena uspoređuje sa zmijom, simbolom zla i grijeha.

Ušavši u fiškalovu kuću, Elvira je na tren zastala. U njezinom se postupku može vidjeti oklijevanje, preispitivanje budućih postupaka. Ipak je nastavila u svome naumu te nije doživjela katarzičan kraj kakav je imala Sofija Grefštein.

Elvira je glumica. Uvjerava Jelenu kako joj je ona majka emocionalno ju ucjenjujući. Elvira glumi jadnicu, govori Jeleni kako ju je Podgorski protjerao i dao joj novac kako nikada ne bi pitala za svoje dijete. Ljubi i grli djevojčicu te plače kako bi kod nje izazvala empatiju.

Jelena želi pobjeći s njom u svijet. Ona je žrtva demonske žene. Naivna je i vjeruje joj. Elvirina je lukavost još jednom pobijedila. Iako je na tren i slutila zlo, Jelena Elviri slijepo vjeruje. Na njihovom se odnosu, kao i na odnosima muškaraca s fatalnim ženama, može jasno iščitati relacija žrtva-krvnik:¹⁶⁷

Elvira je slavila pobjedu lukavosti i himbe. Djevojče je cvalo u licu. Ali katkad proburazio bi joj nevino srce neki tajani i nejasan slut... neka bespredmetna groza, koja bi hitro iščeznula kano leteća grabilica u beskonačnih ružičastih poljanah. –¹⁶⁸

Vrhunac Elvirine demonizacije i želje za uništenjem vidljiv je u trenutku kada truje Jelenino piće:

¹⁶⁵ op. cit.:270

¹⁶⁶ op. cit.: 271

¹⁶⁷ Nemec 1995: 65

¹⁶⁸ Kovačić 2004: 272-273

*Čitav pakao sijevnu iz Elvirina oka. Strignu njim naokolo poput krvožedna tigra, nešto ispusti iz sitne kutijice u obližnju čašu. I sve se opet umiri...*¹⁶⁹

Elvira je dijabolična. U njezinom se oku vidi sav pakao. Ponaša se poput divlje životinje, tj. grabežljive zvijeri koju odlikuje snalažljivost, hitrost, brzina i snaga. Za tren je otrovala Jeleninu čašu, umirivši se i pravivši se kao da se ništa ne događa. Snalažljiva je i uvijek će postići ono što je zamislila.

Kada je Jelena popila otrov i zaspala, Elvira nije mogla sakriti oduševljenje što je uspjela ispuniti svoju kletvu Jakobu i osvetiti se. Jelenina smrt za nju predstavlja uspjeh:

– Tako! Divno! Divno! Ej, Jakobe Podgorski! Ti si uništen!

(...)

*Trebalo bi na put nakon tako lijepa uspjeha!*¹⁷⁰

Nakon ubojstva nedužne djevojčice, Elvira je „isplazila kroz prozor poput zmije“¹⁷¹, simbola zla i biblijskog sinonima za Sotonu.¹⁷²

4.4.4. Posljedice Elvirine osvete

Jakob Podgorski tugovao je za Jelenom te je na kraju poludio i tumarao krajem. Jednoga je dana sreo Elviru koja mu govori kako su ona i Laca isplanirali Jeleninu smrt. Nakon nekoliko dana, Jakoba su pronašli mrtvog:

*Tuj na podu u studeni ležашe nesretnik. Upalili mu se moždani. Upalila mu se krv. Fiškal je pošao za svojom Jelenom...*¹⁷³

Jakob Podgorski poludio je od patnje koju mu je prouzročila fatalna žena. Udaljila ga je od neprežaljene ljubavi, Olge. Zbog Elvire je napustio školu, otišao s njom u svijet, a ona ga je na kraju odbacila. Kada je napokon trebao započeti normalan život, ubila mu je

¹⁶⁹ Kovačić 2004: 273

¹⁷⁰ op. cit.: 273

¹⁷¹ op. cit.: 273

¹⁷² Hall 1991: 369

¹⁷³ Kovačić 2004: 277

dijete, jedinu radost i sve što je imao u životu: „To je moja krv! Moje dijete! Moja kći! Sve – sve sam žrtvovao za nju!“¹⁷⁴

Elvira je, zajedno s Lacom, završila u Zagrebu u ludnici. Iz njezinog i Lacinog dijaloga saznajemo kako je Laca na smrti i traži milosrđe. S druge strane, Elviri su jedino bitni novci. Ironična je prema crkvi, ispovijedi i pokajanju. Fatalnoj je ženi molitva dosadna.¹⁷⁵ Iako joj je bolnica pružila utočište, ne cijeni ju te se ruga svemu što je dobro:

*Nakon svega pako primu me ovdje kako su i tebe. Svakako veći luđaci od nas, koji ovako zgrade podigoše za nas.*¹⁷⁶

Laca joj na smrti govori da je zla te da bi se i guja otrovala njezinim ugrizom. Roman završava Elvirinim „lutalačkim nemirom“¹⁷⁷:

*A Elvira? Hrđa je oputovala dalje da nađe gvožđa...*¹⁷⁸

Elvirin pokvareni, dijabolični duh nije se primirio ni pred kraj života. Osveta Jakobu, tj. ubojstvo djevojčice Jelene, pružilo joj je samo kratkotrajno zadovoljstvo i prividni mir. Njezin duh luta cijeli roman tražeći kratkotrajnu zaljubljenost, strast, požudu i osvetu. Elvira ne pronalazi zadovoljštinu ni u čemu te nastavlja lutati bez cilja. Za razliku od Sofije Grefštein, Elvira ne doživljava katarzu i ne pronalazi mir ni pred kraj života. Zbog toga je ona sličnija fatalnoj Lauri iz romana *U registraturi*.

¹⁷⁴ op.cit.: 276

¹⁷⁵ Šundalić 2000: 154

¹⁷⁶ Kovačić 2004: 278

¹⁷⁷ Nemec 1995: 71

¹⁷⁸ Kovačić 2004: 278

4.5. Roman *U registraturi*

Roman *U registraturi* „središnje je djelo Kovačičeve proze i njegova književnoga opusa.“¹⁷⁹ Roman je izlazio u nastavcima u *Vijencu* godine 1888., a kao zasebna knjiga pojavio se tek godine 1911..¹⁸⁰ Otkada je počeo izlaziti, na romanu su izvršena brojna kraćenja, „a izostavljani su i čitavi pasusi.“¹⁸¹ Djelo se žanrovski određuje kao *Bildungsroman*, tipični roman realizma. Fabula se zasniva na odlasku seoskoga mladića na školovanje u grad. Tom su se temom bavili mnogi hrvatski i svjetski autori devetnaestoga stoljeća. *U registraturi* predstavlja „stilski literarni koktel“¹⁸² satire, groteske, fantastike, legende, realnosti i trivijalnosti.

4.6. Lik Laure

Trivijalnom svijetu pripada Laura, fatalna žena koja zapliće i razrješava radnju romana. Ona je „umjetnički najsnažnije oblikovan lik fatalne žene, kakvu je Kovačić ocrtao i u grofici Grefštein iz *Baruničine ljubavi*, i Elviri, junakinji romana *Fiškal*.“¹⁸³

U nastavku će se analizirati i interpretirati Laurino podrijetlo i život, izgled i manipulacija okolinom te će se elaborirati motiv osвете. Uočiti će se i mogućnost analize Laure kao tragičnoga lika i žrtve vlastita podrijetla.

4.6.1. Laura kao zavodnica i manipulatorica

Laura je glavni akter¹⁸⁴ romana *U registraturi*. Ona tvori zaplete u fabuli, ali ih isto tako i razrješava. Dijabolična je, proturječna te zbog toga nikada ne znamo što će se

¹⁷⁹ Leksikon hrvatske književnosti 1998:168

¹⁸⁰ Jelčić 1997: 177

¹⁸¹ Nemec 1999: 177

¹⁸² op. cit.: 177

¹⁸³ Šicel 1984: 133

¹⁸⁴ Nemec 2005: 498

sljedeće dogoditi. Stvara napetost u radnji romana te je „svojevrsni stroj za proizvodnju želja, a njezine želje, zamišljene i ostvarene, daju bitne impulse narativnoj progresiji.“¹⁸⁵

Laurina fatalna ljepota djeluje na muškarce u romanu pri samom spomenu njezina imena. Njezina pojava pobuđuje zanimanje kod Ivice Kičmanovića od prvoga trenutka kada je od Žorža saznao da „Mecenina štićenica“ dolazi u grad. Žorž je uzbuđen zbog dolaska štićenice te ju romantičarski uspoređuje s ljepotom zvijezda na nebu, ali i neograničenom ljepotom:

*Juj, kakva li je to ljepota! Bože, bože! Zasinut će po čitavom našem gradu poput kakve zvijezde na noćnom nebu! Vanča! Ja ti velim da ovakve djevojke ne ima nijedna barunija, nijedna grofija ovoga svijeta!*¹⁸⁶

U plahom, mirnom i nevinom Ivici, Laura budi radoznalost. Pri prvome susretu on se zažari „poput makova cvijeta“¹⁸⁷ vidjevši „divna i obla uda njezina tijela.“¹⁸⁸ Laura ga ostavlja bez riječi, u buni. U prvom je planu njezin tjelesni izgled.

Laura Ivicu u vrtu naziva bratom te odmah uspostavlja blizak odnos. Govori mu da ju ne naziva gospodičnom. Taj joj izraz zvuči službeno:

*– Ne zovi me gospodičnom. To je tako ružno. Ja ćutim da smo mi bliski kano da se zajedno rodismo i zajedno othranismo! Meni se tek čini da se negdje na dugo i dugo rastasmo, a evo danas opet nađosmo se zajedno! Ja sam samotna grana na ovome svijetu. Nemam nigdje baš nikoga!... – zaliju se naglo suzama njezine oči...*¹⁸⁹

Laura nudi Ivici sestrinsku, nevinu i čistu ljubav. Jelčić navodi kako se možemo pitati „da li je to zamka u koju ga želi uvući?“¹⁹⁰ Želi li Laura zaista društvo i dječaćku ljubav đaka Ivice ili ga samo želi očarati kako bi poslije mogla manipulirati njime kako joj se prohtije. Pronalazi li možda u njemu utjehu i sigurnu luku nakon teškoga djetinjstva provedenoga bez oca i majke, ali i neupitnih trauma koje proživljava kao Mecenina „rođakinja“ ili će joj on poslužiti samo kao lutka što je bio slučaj kod Elvirinih i Sofijinih

¹⁸⁵ Nemec 2005: 498

¹⁸⁶ Kovačić 2005: 170

¹⁸⁷ Kovačić 2005: 173

¹⁸⁸ op. cit: 173

¹⁸⁹ op. cit.: 175

¹⁹⁰ Jelčić 1971: 29

žrtava. U početku Laurine namjere još nisu sasvim jasno iskazane. Cijeli bi se događaj lako mogao shvatiti kao nevina igra dvoje mladih iako im predispozicije nisu podjednake. Ivica je naivan i nevin đak, a Laura ima, zasigurno nedobrovoljno stečenog, iskustva iz prošlosti.

Laurino ponašanje prema Ivici od početka je ambivalentno. Kao što je navedeno, na početku mu se umiljava i naziva ga bratom, no ubrzo nakon toga poigrava se njime nazivajući ga „zličem“, a ne bratom.“¹⁹¹ U Ivici je pobudila prvi osjećaj dječake strasti, zavela ga je pri prvome susretu. Međutim, kako se poigrava s njime, tako se i percepcija njezina izgleda mijenja u Ivičinim očima:

*Ona prasne u bahantičan smijeh. U taj tren joj pogledam oči, i ona mi se pričini posve drugom. Njezine mile crte sada se nekuda otegoše. Ona lijepa ustašca ne odisahu nježnošću nego mi se prividješe kano da će ugristi... Oči joj žmirucahu kano ptici grabilici za plijenom. Mene proburazi iznenada neka zima i prolete me srsi...*¹⁹²

U navedenoj se percepciji Laure može uočiti naznaka zle kobi i tragične sudbine. Laura je uspoređena s pticom grabljivicom, zlokobnom pticom, simbolom negativnosti koju predstavlja i simbol zmije s kojom su uspoređene prijašnje fatalne žene. Ivica sumnja u njezinu iskrenost te preispituje vlastite misli: „Nije li sve to samo igra iskusne i mudre djevojke s neukim đacetom?“¹⁹³ Međutim, začaranost Laurinom pojavom brzo ga udaljuje od takvih misli. Njihov je odnos na početku nedefiniran. Ivica nije siguran radi li se o bratstvu, prijateljstvu ili postoji „tinjajuća vatra“ među njima.

Opisi Laurina izgleda prepuni su suprotnosti:

*Ja ispadoh iz odaja Mecene i sretnem na stubama divnu Lauru... Ona mi se nasmiješi rajskim, požudnim osmijehom, a u crnim očima usplamsa joj strast i hladnoća, neopisivo milje i ljut prezir, anđeoska dobrota i zmijska zloba... sve to u jedan tren... Ah, Laura... ta Laura!...*¹⁹⁴

Njezin je opis prepun proturječnosti. Ona je u isti tren uspoređena s nevinom sveticom i anđelom, a s druge strane iz nje izbija požuda i strast bludnice te velika zmijska

¹⁹¹ Kovačić 2005: 178

¹⁹² Kovačić 2005: 178

¹⁹³ op. cit.: 179

¹⁹⁴ Kovačić 2005: 80

zloba. Ponovno se pojavljuje arhetipski simbol zmije, simbol zla i Prvoga grijeha, tipičan pri karakterizaciji fatalne žene.

Velika prisnost između Laure i Ivica razvija se kada mu ona povjerava svoju prošlost i svoje podrijetlo koje je ispunjeno tugom i traumama. Ivica je jedini lik u romanu kojemu se Laura povjerava. Taj primjer također ukazuje na ambivalentnost njezine osobnosti. Povjerava mu se jer ga drži bliskim te možemo pretpostaviti da nije otpočetak imala namjeru Ivicu učiniti svojom žrtvom.

Laura je Ivičina zla kob. Izgubivši nevinost, Ivica se sreo sa svojom sudbinom, s Laurom. Njihova se ljubav u romanu naziva grijehom te je uspoređena s biblijskom pripovijesti o Adamu i Evi i Prvome grijehu:

Tako je rajska zmija ljepotom zabranjena voća omamila prve ljude u raj u i survala ih u suznu zemaljsku dolinu bijede i nevolje.

(...)

*Oh, kako li si razbludno razgalila svoje ubavo tijelo, ti gola božice ljepote, tamo u zlatnim okvirima! Mecena te namjestio u ove ružičaste odaje Venere Laure!*¹⁹⁵

Laura je uspoređena s mitološkom Venerom, grčkom božicom ljepote, plodnosti i spolnosti. Njezin je izgled sveden na tjelesnu ljepotu, ona je erotična i razbludna. U Ivici pobuđuje strast, godi mu njezina blizina, ali se istodobno njegova seoska i nevina duša srami svojih postupaka. Ivičino viđenje Laure potpuno je nevino. Uspoređuje ju s cvijetom ružina pupoljka, s leptirom „u čaški snježna ljiljana“¹⁹⁶, s bisernom kapljicom jutarnje rose.

Nakon što su otkriveni u Laurinim odajama, Ivica odlazi iz Mecenina doma. Laurina se strastvenost, naglost i odlučnost iščitava iz riječi upućenih Ivici na njegovu odlasku:

¹⁹⁵ Kovačić 2005: 223-224

¹⁹⁶ op. cit.: 224

*– Ivica, što je moje, to je i tvoje! – uskliknu bujna žena i zagrla bijesno, strastveno, plameno mladića. – Ti ćeš odatle – a i ja ću! Mladost je naša! Život je naš... Što je moje, to je i tvoje!*¹⁹⁷

Laura je samopouzdana. Bijesna zbog činjenice što Ivica mora otići, spremna ga je pratiti i napustiti Mecenu. Željna je života te ga želi živjeti onako kako samo ona želi što poslije i dokazuje ubivši Mecenu i došavši u Ivičino selo. Iracionalna je, ishitrena, njezine su odluke nagle, a namjere nejasne. Laura, fatalna žena, želi iskusiti život i slijediti logiku svoga razuma.

Ljepota se fatalne žene ističe kao glavno sredstvo njezina utjecaja na okolinu. Ona nikoga ne ostavlja ravnodušnim te joj u mnogobrojnim situacijama pomaže pri ostvarenju zamišljenih ciljeva. Laurinu ljepotu zamijetio je i Muzikaš Jožica došavši po sina u grad. Jožica se pri susretu s Laurom posramio i usporedio ju sa sveticom na oltaru.

Nakon ubojstva Mecene, Laura dolazi Ivici na selo, a njegova se obitelj ne može prestati čuditi tolikoj ljepoti:

*Nikada još u životu ne vidješe njihove oči takva savršenstva ženskoga struka i krasote; pa takva lica, pa takvih očiju!...*¹⁹⁸

Njezina ljepota nikoga u selu ne ostavlja ravnodušnim. Pripovijesti o njezinu izgledu kruže cijelim selom i svi ju žele vidjeti:

*Obližnja gospoda, gospođe i vlasteoske porodice radoznalo tražiše zgodu da ugledaju tu djevojku o kojoj puk priča kano o kakvoj istočnoj kraljici: udivljeno, sveto te s nabožnim poćitanjem i poštovanjem.*¹⁹⁹

Lauru nazivaju sveticom i kraljicom, a njezinu kućicu kapelicom. Lauri je takvo ponašanje mještana smiješno te ironično govori kako bi Ivica mogao biti svećenikom u njezinoj kapelici. Ruga se crkvi i Ivici ironično tražeći od njega oprost vlastitih grijeha. Likovi kojima je ovladao „laurizam“ nisu naklonjeni pobožnostima i molitvi²⁰⁰ pa tako joj nije sklona ni Laura, fatalna žena koja je povezana s gradom, mjestom razvrata i grijeha.

¹⁹⁷ op. cit.: 227

¹⁹⁸ Kovačić 2005: 366

¹⁹⁹ op. cit.: 367

²⁰⁰ Šundalić 2000: 151

Ivičin otac počinje sumnjati u Laurinu savršenost. U njemu se razvijaju antitetični osjećaji te se osjeća tjeskobno gledajući Ivicu s Laurom:

*Neka turobnost, postidnost, neka neopisiva tjeskoba i klonulost srvala bi ga svaki put kadno je ugledao svoga sina zajedno s tom djevojkom koja mu se pričinjavaše čas vilom, čas čarobnicom, čas đavolom kćeri. Mutne, teške poput more i neodređene slutnje obuzeše mu srce i dušu. On bi samo uzdahnuo te upalio i zadimio svoju lulu.*²⁰¹

Ivičin otac naslućuje nesreću koja će se dogoditi, ali ne poduzima ništa. Pasivan je kao i Ivica te kao likovi romana *Baruničina ljubav* i *Fiškal*. Podsvjesno slute zlo, ali se ne trude spriječiti ga. Laura mu se čas čini poput vile, a čas ju doživljava kao dijaboličnu pojavu.

Laurina sloboda i samostalnost vidljiva je u događaju kada selo vrši pritisak na njezin i Ivičin život. Selo mijenja mišljenje o Lauri, naziva ju „grešnicom Mandaljenom“²⁰² zbog toga što ju drže Ivičinom ljubavnicom. Ivica, koji se pokorava patrijarhalnom sustavu sela i stalo mu je do njegova mišljenja, govori Lauri da se moraju oženiti ili udaljiti tako što će on otići u grad u školu, a ona će ga čekati. Laura naprije pokušava na njegov ultimatum odgovoriti buđenjem grižnje savjesti. Govori kako će otići jer će tako Ivici i njegovima biti bolje:

*Pa ja ću se maknuti otale da vam svima odlane i da se svi opet povratite u svoj prijašnji život! Da, ja ću se maknuti... pribrat ću još danas svoje stvari i poletjeti tužna i jadna, slomljena srca, uništene duše, ogorčene savjesti i očajna života u taj veliki i široki svijet! Zbogom, Ivice, zbogom!...*²⁰³

Njezin je govor prepun oksimorona, izvještačen je. Laura pokušava Ivici usaditi osjećaj krivnje kako bi ponovno pao pod njezin utjecaj i oslobodio se mišljenja sela. No, to joj ne uspijeva jer Ivica ustraje u nagovaranju na brak zbog toga što ovo što sada imaju „ovakav „divlji brak“... ne trpi crkva...“²⁰⁴

Na njegovo nagovaranje, Laura reagira kao što su reagirale Sofija i Elvira. Opire se svakom oduzimanju slobode, svim okovima koji joj se žele nametnuti. Ona je slobodna

²⁰¹ Kovačić 2005: 374

²⁰² op. cit.: 377

²⁰³ Kovačić 2005: 382-383

²⁰⁴ op. cit.: 384

žena koja želi uživati u životu i činiti što joj se prohtije. Brak predstavlja zatvor, podvrgava ženu te ju daje na milost i nemilost muževoj volji: „Postati „mužem“, znači steći patrijarhalno pravo u odnosu na svoju „ženu“.“²⁰⁵ Upravo se protiv toga, Laura žestoko bori:

*– Nikada! Nikada! Nikada! – kriknu Laura... – ja ću živjeti slobodno, slobodno ću te ljubiti i obožavati. Ali u nikakvim, ni crkvenim, ni svjetovnim okovima, pa ovaj tren umrla naša ljubav! Nikada! Pamti! Nikada!*²⁰⁶

Laurin krik predstavlja krik otpora, želju za jednakošću i slobodom. Za nju ljubav predstavlja slobodu, a slobodu ne treba vezati okovima institucija. Nije joj važno ničije mišljenje. Želi živjeti po vlastitim pravilima, a to je bezgranična sloboda. Njezino se ponašanje ponovno mijenja, postaje hladna, daje Ivici novce za školovanje i počinje kovati nove planove, što vodi novim zapletima i prevratima u radnji:

*Na njezinim usnama pomaljao se onaj zločinski poluprezir, a iz očiju lizaše onaj zmijski bljesak kakva već poznajemo u te glumice kada god se u njezinoj glavi roje nove osnove i u duši stvaraju nove odluke...*²⁰⁷

Laura je „histerik“ kao što su bile Elvira i Sofija. Freud tumačenje histerije zasniva na ideji traume te dodaje da se u djetinjstvu mogu tražiti utjecaji i dojmovi koji su mogli djelovati analogno nekoj traumi.²⁰⁸ Mladost djevojci Sofiji Julijo je slomio srce, vjeru u ljubav i ljude. Laurino je djetinjstvo prepuno trauma: izgubila je majku. Osoba za koju je do Meceninih pisama mislila da joj je otac, umro je mlad i ostavio ju na milost i nemilost Ferkonjinoj obitelji te poslije svodnici i Meceni. Njezine traume iz djetinjstva razlog su neprihvatljivoga ponašanja koje je pokazala u mirnom seoskom okruženju. Zavođenjem uništava sve one koji joj se nađu na putu. To će ludilo kulminirati na „krvavoj svadbi“.

²⁰⁵ Pateman 2000: 157

²⁰⁶ Kovačić 2005: 385

²⁰⁷ Kovačić 2005: 385

²⁰⁸ Matijašević 2006: 76

4.6.2. Ljubavni trokuti i Laurina ubojstva

Dramska čvorišta u fabuli romana čine ljubavni trokuti.²⁰⁹

Prvi ljubavni trokut u radnji predstavlja odnos Mecena – Laura – Ivica. Ivica drži Lauru Meceninom rođakinjom, no jednu ga je večer zatekao kako izlazi iz Laurine sobe. Laura je žrtva neznanja. U trenutku boravka kod Mecene, ona ne zna da joj je on otac. Ona je žrtva vlastita podrijetla. Ivica je očaran ljepotom Mecenine štićenice na prvi pogled. Rasplet ljubavnoga trokuta događa se u sceni kada Žorž i Mecena pronalaze Ivicu u Laurinim odajama te tjeranjem Ivice iz grada. Odnos Mecene i Laure postaje fatalan za Mecenu. Laura kao „personifikacija destruktivne sile, inkarnacija zla i usuda, ali i simbol potisnutih trauma, kompleksa i moralnih dvojbi jednoga vremena“²¹⁰ postaje ocubojica i osvetnica, ali i žrtva neznanja i podrijetla. U trenutku ubojstva Laura se podvojeno ponaša. Pjevuši i promatra Mecenu „kano da mu se ruga.“²¹¹ Odlazi u njegovu sobu dok je bolestan te ga truje i pronalazi novac:

*Oči joj bljeskahu kao tigru kad ugrabi svoju žrtvu. Obrazi joj se izmijeniše i zadobiše grabežljiv i grozan lik.*²¹²

Laura se vlada kao grabežljiva zvijer. Zlokobna je i bezosjećajna. Inteligentno odnosi novac te pali Meceninu sobu i cijelu kuću kako bi sakrila dokaze. Izvještačena je i glumi tugu nekoliko dana kako nitko ne bi posumnjao u nju.

Drugi ljubavni trokut čine Miha – Justa – Laura. Laura se poigrava njima. Glumi Justinu prijateljicu, uživa u Mihinim darovima koje joj donosi s dalekoga puta te prihvaća njegovo zavodjenje. Poigrava se Mihom, a on je očaran njezinom ljepotom. Lauri godi Mihina naklonost koja ju barem malo zabavlja na dosadnom selu. Justa joj nije bila draga te je bila zadovoljna kada je čula za njezinu smrt:

Laura se ushodala u svojoj kapelici kada doču o iznenadnoj smrti Justinoj. Bijaše uzrujana, ali i zadovoljna sama sobom. – Bolje mi je osnova pošla za rukom negoli sam i

²⁰⁹ Rosandić 1972: 22

²¹⁰ Nemec 1999: 179

²¹¹ Kovačić 2005: 330

²¹² op. cit.: 332

*misllila!... Ja daleko preko tri brda... a ona ode! Ta već sam snovala kako da je zagušim kad mi se tako dugo ne ugiblje... A sada... Sada!...*²¹³

Justina joj je smrt dobro došla jer ju je planirala ubiti u skorije vrijeme. Useljava se kod Mihe, a njegovoga oca, Kanonika, „more tajne slutnje“²¹⁴. Te su slutnje najava tragičnih događaja koji slijede, a jedan od njih je i Mihina smrt. Laurina kapelica ostala je prazna. Svi u selu „držahu za prokletinju tu zgradu“.²¹⁵ Sve što se veže uz fatalnu ženu, sve što ona napravi ili takne drži se prokletim. Tako i ova zgrada, ironičnoga naziva „kapelica“, naviješta kobne događaje koji će promijeniti sve, a ponajviše Ivicu Kičmanovića koji će u toj istoj zgradi doživjeti najveću tragediju. „Krvava svadba“ oduzet će mu najmilije, uništiti mu život i pomutiti razum.

Treći ljubavni trokut čine Laura – Miha – Ferkonja. Laurinu povijest s Ferkonjom saznajemo iz njezine pripovijesti Ivici. Laura je ostavljena na milost i nemilost Ferkonjinoj obitelji nakon tragične smrti oca. Ferkonja ju je stalno uznemiravao te ju je jednoga dana napastovao u šumi. Njihov se ponovni susret dogodio u Mihinu i Laurinu dvorcu u kojem su živjeli. Laura mu govori kako je on uzrok njezine kobi, a Ferkonja joj govori kako je najbolje da mu se pokori:

Pokori se, mila moja, drugačije se ničega ne žacam... (...) Ili ćeš opet biti moja... ili ćemo obadvoje propasti i svršiti –²¹⁶

S druge se strane Miha želi vjenčati s njom i vratiti u svoj zavičaj. Laura ga oštro odbija:

*Aj, mani se takvih računa, Miha moj! Ja ti već rekoh da ne držim ništa do blagoslova popovskog i da se ja nikada ni s kim neću vjenčati! Svojih odluka ne mijenjam, pa me pusti u miru zauvijek. Jesi li čuo? Jesi li razumio?*²¹⁷

Laura se drži svojih stavova o slobodi i nepodložnosti muškarcu. Na sumnju o njezinoj vjernosti, traži Miha dokaze kao što ih je i Sofija Grefštejn tražila od Ivana Martinića.

²¹³ Kovačić 2005: 416-417

²¹⁴ Kovačić 2005: 418

²¹⁵ op. cit.: 418

²¹⁶ op. cit.: 453

²¹⁷ op. cit.: 454

Ubrzo mijenja taktiku te pokušava Mihiu nagovoriti na vjenčanje. Govori mu kako je samo njegova te da njezino opiranje „bijahu samo ženski hiri“²¹⁸. Njezina se proračunatost može iščitati iz očiju „u kojima tinjahu daleke, čudnovate, nerazumljive osnove i odluke njezine duše“²¹⁹. Fatalna žena ne prihvaća odbijanje. Mihin nepristanak tjera ju na promjenu plana. Počinje „siktati kao zmija“²²⁰ i planirati Mihino ubojstvo. Efekt začudnosti u fabuli romana više ne postoji. Laurina ubojstva postaju uobičajena pojava što se može vidjeti iz komentara pripovjedača kojemu je postalo ustaljeno Laurino pojavljivanje u svakoj zlokobnoj situaciji:

*Dvije sjene provuku se kroz vrata, šuljajući se na prstima... Obje su, začudo, bose... Prva je muškarac, a ono što se za njim vuče i poteže jest ženska... Ta poznamo je: Laura!*²²¹

Ferkonja i Laura truju Mihiu koji na samrti zaziva Laurino ime čime se još jednom dokazuje veličina, utjecaj i superiornost fatalne žene prema muškarcima.

Zanimljiv je Laurin opis pri odlasku iz dvorca s Ferkonjom:

*I njezin glas je promukao, a iz lica joj udaraše takva surovost, okrutnost i hladnoća da je za ovaj čas bivala ružna i nesnosna kano kakva mitologijska furija.*²²²

Uspoređena je s rimskom furijom, božicom osвете. Time je najavljen vrhunac svih njezinih osveta, krvava svadba. Na njezinom se licu ocrtava hladnoća i ružnoća njezine duše. Ovaj je opis sličan Elvirinu opisu prije nego što je krenula u svoju konačnu osvetu, trovanje djevojčice Jelene.

Laura se hladokrvno odnosi prema Mihinom truplu. Baca ga u prvu brzicu rijeke te joj to predstavlja samo još jedan posao u nizu. Bezosjećajna je i hladna. Osniva s Ferkonjom razbojničku četu, maskira se u harambašu i pretvara u čudovište. Njezino je ime „strah i trepet čitavoj zemlji naširoko i daleko.“²²³

²¹⁸ op. cit.: 456

²¹⁹ Kovačić 2005: 456

²²⁰ Kovačić 2005: 458

²²¹ op. cit.: 458

²²² op. cit.: 461

²²³ op. cit.: 462

Ferkonja joj govori kako se još imaju vremena smiriti, iskopati novac koji su sakrili i uživati u lagodnom životu. Na njegov prijedlog ona postaje ishitrena, njezina se narav promijeni, na površinu ispliva njezina dijabolična narav i odlučno ubija Ferkonju:

Pa dok ne bi dospio ni uzdahnuti, plane bljesak i zagrmí spiljom grom, odjekujući poput satanskog smijeha od stijene do stijene, od klisure do klisure užasnom tminom podzemlja. Muškarački glas zajaukne, zahripi i štropotom se surva u ponor... Nakon više časova zahroptilo, zagrgotalo, zastenjalo da jedva razabireš da li ljudskim ili zvjerskim glasom, kano kad tigar pije toplu krv napola umorena svog plijena – i nešto teško palo negdje duboko, duboko i isto tako daleko. – Aha! I tebe se riješih sretno! – ciknu ženski glas. –²²⁴

Ivica – Anica – Laura čine četvrti i posljednji ljubavni trokut. Laurina veza s Ivicom proteže se kroz cijeli roman, a njegov susret s Anicom budi u njemu čisti osjećaj ljubavi. Anica je potpuna antiteza Lauri. Ona predstavlja idealiziranu projekciju žene, tzv. kućnog anđela, tj. progonjenu nevinost. Njezina tragična sudbina, ponovno uzrokovana Laurinom dijaboličnošću, daje joj status „žene-žrtve“.²²⁵ Spremna je udati se za Ivicu, ali Laura ju sprječava ubivši ju na njezinoj svadbi. Taj je događaj uništio i Ivicu koji je poludio te se zapalio.

Erotski moment pokretač je svakog ljubavnoga trokuta²²⁶ jer svaki pogled na Lauru i njezinu ljepotu pobuđuje muške fantazije. U središtu se svakog ljubavnog trokuta nalazi Laura, fatalna žena uz koju se vezuje nesreća, negativnost i smrt. Zbog toga i ne čudi činjenica da su sve osobe upletene u ljubavne trokute završile tragično.

4.6.3. Vrhunac Laurine dijaboličnosti i fatuma

Vrhunac Laurine dijaboličnosti dolazi do izražaja nakon ubojstva Ferkonje. Rečenicom „Još nije svemu kraj!“²²⁷ najavljuju se tragični događaji koji slijede.

²²⁴ Kovačić 2005: 464-465

²²⁵ Nemec 2003: 101

²²⁶ Rosandić 1972: 22

²²⁷ Kovačić 2005: 465

Laura se u gradu susreće s Ivicom te mu se razotkriva pod krinkom harambaše Lare. Moli ga za oprost uspoređujući se s grešnicom Mandaljenom:

*Oh, čisti, dragi, mili, slatki moj mladiću! Pod tvojim nogama pere pokajničkim suzama sada tvoju obuću grešnica Mandaljena! Oj, ti me nećeš turnuti od sebe! Ta Isukrst-bog nije odrinuo one pokorničke grešnice!*²²⁸

Laura moli Ivicu i govori kako je sve uradila zbog njega. Ivica joj savjetuje da se preda i kazuje kako joj je on već odavno oprostio i neka ga pusti na miru. Traži od njega da pobjegnu zajedno i neka ju voli, a ona će zauvijek biti njegovom robinjom. Laura mu priča „upola istine i upola laži najdivnijom vještinom glumice.“²²⁹ Nije se promijenila, pokušava u Ivici pobuditi suosjećanje kako bi ga ponovno pridobila za sebe. Ivica bi joj koristio u bijegu. On ju odlučno odbija i razotkriva kao zavodnicu i grešnicu kao što je učinio ranije u pismu koje joj je napisao. Pismo se drži cjelovitom analizom Laurina lika.²³⁰ Da je pristao na Laurin plan, zacijelo bi joj ubrzo dosadio i završio kao Miha i Ferkonja. Ivica je Lauri pomrsio glumu kojom je htjela ostvariti određene planove te mu ona prijeti:

*Ali pamti razbojničkog ženskog harambašu Laru: nikada nijedna neće biti tvojom dok je na ovim ramenima slobodne glave!*²³¹

Laura odlazi te nastavlja sa zločinima. Ubija i unakazuje žene. Ljudi su je uvrstili u svoje molitve i litanije: „– Bog nas čuvao kuge, glada, rata i strašne hajdučice Lare!“²³²

Laurina je prijetnja pogodila Ivicu te ga na njegovoj i Aničinoj svadbi u Laurinoj kapelici crne slutnje stišću oko srca. Najava nesreće očituje se i u mijenjanju vremena, tzv. *deus ex machina*:

*Napolju crna tmina zaokupila svijet da ne vidiš prsta pred očima i kano da je zavladao carstvo smrti za sve vijekove. Nebo prikrili tmasti i crni oblaci i kao da će sada pasti na zemlju i sve pretvoriti u grozotu vječne noći.*²³³

²²⁸ Kovačić 2005: 466

²²⁹ op. cit.: 467

²³⁰ Rosandić 1972: 49

²³¹ op. cit.: 468

²³² op. cit.: 470

²³³ op. cit.: 472

Ispred kapelice pojavila se Laurina razbojnička družina s puškama i kuburama. Uspoređeni su s crnim vragovima, simbolom zla. U kapelici je zavladao kaos, a Ivica je ubrzo shvatio da se Laura došla osvetiti. Laura se pretvara, govori muškim glasom i traži da joj predaju mladenku. Ivica odbija i naziva ju bludnicom:

*– Nikada! Šuti paklena bludnice, poznam te po glasu! Nikada! – planu mladoženja uhvativši nož sa stola.*²³⁴

Ivica se pobunio protiv Laure, suprotstavlja joj se. Međutim, njegova je tragična sudbina bila predodređena pri prvome susretu s Laurom. Laura je „čudak neukrotiva duha“.²³⁵ Ona je romantičarski predočena te je „simbol udesa i sudbine glavnih junaka“.²³⁶ Njezina je pokretačka sila strast koja u kombinaciji s iracionalnošću uništava sve pred sobom, a na kraju, i samu sebe.

Razbojници su ubili sve koji su im se našli na putu: Muzikaša Jožicu, Kanonika, Ivičinu majku i mnogobrojne goste. Laura govori svojoj družini neka joj sačuvaju mladenku, a Ivici neka „pamti da je Laura održala riječ!“²³⁷. Priča o „krvavoj svadbi“ proširila se među ljudima, a tijelo unesrećene Anice pronašli su odrubljenih grudi. Odrubivši joj grudi, Laura joj je oduzela ženstvenost.

Nedugo zatim, Laura je uhvaćena i pogubljena:

*Pukoše smrtonosne cijevi i pogodiše je hici, ali ona stajaše nepomično poput mramorna kipa... Grudi joj bijahu razgaljene, ali ne proteče iz njezina tijela ni jedna kap krvi...*²³⁸

Laurina je smrt ušla u legendu. Njezina hladna narav uspoređena je s mramornim kipom. Ona je izopačena i zlobna. Laurini zločini su neljudski što je prikazano i u njezinoj smrti. Iz njezina tijela nije potekla nijedna kap krvi. Laura je uništila cijeli Ivičin život. Iako je mrtva, i dalje je prisutna u njegovom registratorskom životu zbog svoga kaznenoga spisa. Nazvavši ju majstoricom, Ivica pali sebe i registraturu.

²³⁴ Kovačić 2005: 473

²³⁵ Maštrović 2011: 93

²³⁶ op. cit.: 95

²³⁷ Kovačić 2005: 474

²³⁸ Kovačić 2005: 475

Moć fatalne žene prisutna je i progoni žrtve i nakon njezine smrti. Laura je uništila sve ljude koji su se našli u njezinoj blizini. Svojim je postupcima i zlodjelima opravdala status „najfatalnije žene hrvatske književnosti“²³⁹.

4.6.4. Laura kao tragičan lik

Lauru možemo promatrati i kao žrtvu vlastita podrijetla. Kako je već navedeno, prema Borossi histerik može biti i žrtva i buntovnik.²⁴⁰ Upravo je takva Laura. Ona je buntovna. Krši društveni ugovor, zavodi, a na kraju postaje razbojica, tj. hajdučica. No, njezina djela otvaraju upit o razlozima takvoga ponašanja. Ona je žrtva od samoga rođenja. Pristigla je na svijet kao plod silovanja, bila je, neznajući, očevom ljubavnicom, zlostavljala ju je Ferkonjina obitelj, ali i sam Ferkonja.

Na Laurinom se primjeru može prikazati teorija o nasljeđivanju histerije.²⁴¹ Dorica, Laurina majka, počela se rastrojeno i iracionalno ponašati nakon što ju je Mecena silovao, a stanje je dodatno pogoršalo ubojstvo njezinoga muža. Laura je od nje mogla naslijediti bolest, ali se ona mogla pojaviti i u trenutku kada saznaje da je žrtva grijeha i razvrata. Našavši Mecenine bilješke, tj. pravu istinu o svome podrijetlu, svome grešnome začecu za koje je kriv njezin otac, Mecena, postaje histerična.

Borossa navodi Charcotinu definiciju histerije:

*(...) histerija podrazumijeva naočit poremećaj živčanog sustava, oslabljenog nepouzdanim nasljeđem.*²⁴²

Spoznavši istinu, Laura „počne blijedjeti, i hvataše je nesvjestica i glavobolja... Nemir, strah i užas – a katkada i suludost obuzimaše čitavo njezino biće.“²⁴³ U njoj se rađaju podvojeni osjećaji bijesa i boli. Ne znajući, postala je ocubojica. Iako se osjeća destruktivno, odlučuje se za paljenje Meceninih bilježaka što joj nakratko donosi olakšanje. Odlučuje se, kao što su to napravile i Sofija i Elvira, za život i putovanje:

²³⁹ Prosperov Novak 2003: 246

²⁴⁰ Borossa 2003: 10

²⁴¹ op. cit.: 16

²⁴² Borossa 2003: 19

²⁴³ Kovačić 2005: 355

*A ja ću živjeti!... Da, živjet ću! Sve ovo bijaše ružan, dug i težak san! U svijet! Za njim! O, ja ću ga naći. U svijet!...*²⁴⁴

Laura želi živjeti, ali i biti voljena. Voli Ivicu i u njegovoj se blizini osjeća sigurnom i voljenom kao što se nikada prije nije osjećala. Ivica je čist i nevin te ju nikada nije iskorištavao ili tjerao na nešto.

Julia Borossa na kraju svoje knjige zaključuje kako je „histeriju najbolje shvatiti kao prosvjedni čin pojedinca i njegovu pobunu usmjerenu protiv društvenih prilika.“²⁴⁵ Laura je buntovnica. Pretvara se u harambašu, u zvijer, i unakazuje žene:

*... jer je taj ženski stvor u svojim razbojstvima mučio i nakazivao žene, ubijajući i umarajući ih na najstrašnji način. Tako pripovijedahu da su ovu žensku žrtvu našli iskopanih očiju i otkinutih uda; onu opet odrubljene glave, ali tako da joj bijaše vrat pilom prepiljen.*²⁴⁶

Osim Laurine demonične osobnosti, iz navedenoga se može iščitati i bunt. Iako joj ubijene žene nisu ništa napravile, Laura se izivljava na nevinim žrtvama kako bi osvetila svoju majku Doricu, sebe i nevolje koje su ih zadesile. Unakazuje žene kao što su drugi i njih unakazivali – fizički i psihički. Laurino unakaženo djetinjstvo ostavilo je velik trag i posljedice na njezinoj ličnosti. Iz objašnjenoga biološkog naslijeđa može se iščitati naturalizam kao motivacija Laurina lika.

Kao što Laura Ivici predstavlja usud kojemu ne može pobjeći, tako tragično podrijetlo progoni nju te ga nikako ne može izbjeći. Od trenutka začeca, Laura je osuđena na veoma težak život.

²⁴⁴ Kovačić 2005: 358

²⁴⁵ Borossa 2003: 65

²⁴⁶ Kovačić 2005: 470

5. Fatalne žene kao rušiteljice patrijarhalnih stereotipa

Fatalne se žene ne uklapaju u ustaljeno poimanje žene kao supruge, majke i kućanice:

Žena treba biti pasivna promatračica života, podložna Bogu i suprug, živjeti za druge (a ne za sebe), održavati „kuću i ognjište“, brinuti se o djeci.²⁴⁷

One su antiteza „anđelu u kući“, tipičnoj ženi patrijaralnoga sustava. Borrosa navodi kako se „histerija ispoljavala i kao patološki proizvod patrijarhata i kao njegovo podrivanje.“²⁴⁸ Sofija, Elvira i Laura tipičan su primjer fatalnih žena koje vode vlastite strasti i težnje. One ne biraju sredstva kojima će ostvariti svoje ciljeve. Ne prezaju ni pred čim.

Neki muški likovi u romanima imaju izrazito negativan stav prema ženama te ih nastoje pokoriti sebi. U romanu *Baruničina ljubav* Sofija predstavlja Julijev trofej koji on nastoji osvojiti. Drži da su žene podređene te mu Sofija predstavlja seksualni objekt koji mu se mora pokoriti. Diskreditira njezino strano podrijetlo te kao da mu ono dopušta da s njom smije činiti „onako kako su radili naša plemenita gospoda očevi sa kmetskim snašami!“²⁴⁹. Što više ljubavnica ima, to Julijo postaje važniji i značajniji u svome društvu. Hvali se ženama kao da su trofeji. S druge strane, u romanu *Fiškal* Elvira, uz Jakoba, zavodi i Lovru na što ju Jakob naziva bludnicom te ju pljuska. Muški i ženski postupci ne mjere se istim kriterijima. Muškarci mogu činiti što im god padne napamet, dok su žene ograničene nametnutim patrijarhalnim vrijednostima.

Slično se ponašanje javlja kod Ferkonje prema Lauri u romanu *U registraturi*. Nakon što je Ferkonjina majka djevojčicu Lauru nazvala njegovom ženom, on se ponaša kao da je Laura njegovo vlasništvo. Uzima joj gumbe s haljine, tuče ju jer to drži normalnim. Tako se vladaju i njegov otac i majka. Pateman navodi Kantovu tvrdnju kako bračnim ugovorom „muškarac stječe suprugu.“²⁵⁰ Toga se drži Ferkonja. Nakon što joj je potrgao gumbe s haljine, okrivljuje ju i tuče. Drži da ima pravo na to jer je ona njegova žena, njegovo vlasništvo:

²⁴⁷ Šego 2011: 142

²⁴⁸ Borossa 2003: 51

²⁴⁹ Kovačić 2004: 22

²⁵⁰ Pateman 2000: 167

– *Ona je moja žena! Ona valja da je uvijek kriva. (...) Žena je vazda svemu kriva!*²⁵¹

U fatalnim se ženama rađa bunt kao reakcija na nejednak položaj u društvu. One su inteligentne, jake i hrabre žene koje se izdižu iznad svake slabosti. Iako je bila slomljena, Sofija Grefštein se ne predaje. Iz nje zrači želja za životom. Isto je i s Laurom nakon otkrivanja istine o podrijetlu. Iako se osjećala rastrgano, pronalazi snagu i novi cilj te kreće dalje. Fatalne se žene nikada ne predaju, sve dok ih ne zadesi smrt.

Elvira, Sofija i Laura žustro se bore protiv braka. Brak im predstavlja ograničenje i oduzimanje slobode za koju one strastveno žive. Iako se udala, Sofija bježi od supruga u Beč. Sputava ju i vlastito dijete jer se nikada nije veselila ulozi majke. Ivanu Martiniću takvo ponašanje nije bilo prihvatljivo te joj u jednom trenutku brani putovanje. Elvira se ne želi udati za Jakoba Podgorskog jer misli da je brak dosadan i želi biti sama svojim gospodarom. Jakob postaje ljubomoran, naziva ju bludnicom i udara. Na selu, Laura živi s Ivicom u „izvanbračnoj zajednici“. Ljudima u selu, ali i Ivici, takvo ponašanje počinje smetati te ju moli da se ožene. Laura ne pristaje na to. Odbacuje svaku pomisao na institucionalizaciju ljubavi. Sloboda joj je na prvom mjestu. Navedeni muškarci zastupaju vrijednosti patrijarhalnoga sustava. Elvira, Sofija i Laura za njih su dvolične žene, a njihovo je ponašanje neprihvatljivo okolini, tj. temeljnim zakonima patrijarhata:

*Dvolična je žena ona čija je svijest neprovidna muškarcu, čiji um neće dopustiti da ga muška misao penetrira svojim faličkim sondiranjem.*²⁵²

Fatalne su žene samosvjesne, samopouzdane, slobodne i „čudovišne“:

*Čudovišna žena jest žena koja odbija biti nesebičnom, djeluje na vlastitu inicijativu, koja ima priču za pričanje – ukratko, žena koja odbacuje podređenu ulogu koju joj je patrijarhat namijenio.*²⁵³

Diskriminacija se očituje i u riječi „čudovišna“. Sve što ne pripada u patrijarhalne vrijednosti, drži se lošim i nenormalnim. U trenucima razbojništva, Laura se naziva

²⁵¹ Kovačić 2005: 188

²⁵² Moi 2007: 87

²⁵³ op. cit.: 87

harambašom i prerušava u muškarca. Na taj način, barem nakratko, muškom krinkom sakriva ponašanje neprimjereno ženi.

Sofija, Elvira i Laura kao tipični likovi fatalnih žena odbacuju sva pravila koje im nameće patrijarhalno društvo i slijede svoje želje. Fatalna je žena negativan lik. Ona je čedomorka, ocoubojica, osvetnica. Ne bira sredstva kojima će ostvariti svoje zamisli. Bez obzira na njezine brojne negativne osobine, „fatalna žena svojim „stilom života“ ispisuje i krajnje granice individualne slobode i emancipirane ženske samosvijesti u tadašnjoj našoj literaturi“²⁵⁴.

²⁵⁴ Nemec 1995: 70

6. Metodički pristup likovima fatalnih žena u romanima Ante Kovačića

U književnim djelima, „lik ima vrlo zapaženo mjesto, značenje, funkciju i smisao u strukturi djela.“²⁵⁵ Likovi pokreću radnju romana te pratimo njihovo djelovanje, život i ponašanje. Diklić navodi kako u nastavnim programima književnome liku nije dano zaslužen mjesto te da se ne može govoriti o primjeni određenoga sistema i kontinuiteta pri prezentiranju gradiva o liku.²⁵⁶

Pri interpretaciji književnih likova, možemo se služiti različitim metodama: radom na tekstu, heurističkim razgovorom, usmenim izlaganjem, istraživanjem, samostalnim usmenim i pismenim radovima, pokazivanjem.²⁵⁷

Budući da se romani *Baruničina ljubav* i *Fiškal* ne nalaze u Nastavnom planu i programu za razliku od romana *U registraturi*, učenicima su na satu podijeljeni uručci s različitim odlomcima iz triju romana na temelju kojih će se interpretirati i uspoređivati likovi fatalnih žena, Sofije, Elvire i Laure. Na početku sata uslijedila je doživljajno-spoznajna motivacija slikom Gustava Klimta, najava teme i lokalizacija. Nakon toga, učenici su podijeljeni u tri skupine od kojih je svaka skupina dobila uručak s odlomcima iz jednoga od tri navedena romana. Učenici su imali desetak minuta za čitanje odlomaka nakon čega su iznosili svoje doživljaje i zapažanja o pročitanim odlomcima romana.

Nakon objave doživljaja, uslijedila je interpretacija likova fatalnih žena. Svakoj su skupini postavljani upiti na koje su morali odgovoriti te ih potkrijepiti primjerima. Važne su spoznaje zapisivane na ploču. Uočene su sličnosti i razlike među Sofijom, Elvirom i Laurom. Završni dio činila je sinteza, provjera stečenih spoznaja te završna riječ s motivacijom za daljnje istraživanje. Na satu se koristio interpretativno-analitički sustav.

6.1. Interpretacija likova fatalnih žena u srednjoškolskoj nastavi

Likovi fatalnih žena Kovačićevih romana interpretirani su u „Školi za medicinske sestre Vinogradska“²⁵⁸. Sat je održan u drugom razredu srednje škole zbog toga što se u

²⁵⁵ Diklić 1978: 8

²⁵⁶ op. cit.: 32

²⁵⁷ op. cit.: 260

srednjim medicinskim školama u Republici Hrvatskoj cjelokupno gradivo hrvatskoga jezika izvodi u prvim dvjema godinama školovanja.

Sat i interpretacija dodatno su prilagođeni učenicima zbog toga što roman *U registraturi* ne čitaju u cijelosti, nego samo njegov prvi dio. Učenici nisu bili dovoljno upoznati s Laurinim likom i djelovanjem, pa ona nije mogla poslužiti kao primarni uzorak pri interpretaciji s kojim bi se uspoređivao izgled, djelovanje i ponašanje Sofije i Elvire.

Kada bi se romani *Baruničina ljubav* i *Fiškal* nalazili u Nastavnom planu i programu, mogla bi se izvršiti cjelokupna i detaljnija analiza likova fatalnih žena i njihov razvoj u Kovačićevu stvaralaštvu.

6.2. Metodički sustav

Za interpretaciju odlomaka iz romana *Baruničina ljubav*, *Fiškal* i *U registraturi* koristio se interpretativno-analitički sustav. Književni je lik veoma dobar za stvaranje problemske situacije²⁵⁹ i razvijanje kritičkoga mišljenja kod učenika. Međutim, u navedenom primjeru to nije moguće zbog toga što učenici ne čitaju Kovačićeve romane u cijelosti.

Interpretacijsko-analitički sustav najčešće se primjenjuje u nastavi hrvatskoga jezika. Književno djelo dolazi u središte pozornosti, dok su „biografija, bibliografija i društveni kontekst u drugom planu i, ako se uopće rabe, služe tomu da pomognu tumačiti sam tekst.“²⁶⁰

Interpretacija će se zasnivati na parcijalnom pristupu interpretaciji likova i na komparativnom pristupu interpretaciji likova.²⁶¹

²⁵⁸ Željela bih izraziti veliku zahvalnost profesorici Nedi-Mimici Špoljar koja mi je ustupila jedan sat hrvatskoga jezika

²⁵⁹ Diklić 1978: 18

²⁶⁰ Slavić 2011: 12

²⁶¹ Usp. Diklić: 253

6.3. Nastavni zadaci

Zadaće nastavne jedinice o fatalnim ženama možemo podijeliti na obrazovne, odgojne, funkcionalne i komunikacijske.

Obrazovni zadaci služe kako bi učenici uočili temeljne i tipične karakteristike fatalnih žena u Kovačičevim romanima. Također će se uočiti i gradativna demonizacija žena, od Sofije do Laure. Na taj će se način učenici upoznati s jednim dijelom Kovačičeva stvaralaštva.

Odgojni zadaci služe poticanju ljubavi prema hrvatskoj književnosti, ali i književnosti uopće. Učenicima se ukazuje na važnost stvaralaštva Ante Kovačića za hrvatsku književnost. Čitajući odlomke iz djela, kod učenika se razvija spoznaja o važnosti, ljepoti i bogatstvu hrvatskoga jezika.

Radom na tekstu i odgovaranjem na upite, kod učenika se razvija sposobnost pismenog i usmenog izražavanja. Na taj su način u nastavi i interpretaciji zastupljeni funkcionalni zadaci.

Svrha i cilj komunikacijskih zadataka je razvijanje usmenoga izražavanja. Učenici čitaju tekst, pronalaze primjere te iznose vlastita mišljenja i stavove odgovarajući na pitanja cjelovitim rečenicama poštujući govorne vrednote. Tijekom sata, važno je da profesor, zajedno s učenicima, njeguje komunikacijske vještine.

6.4. Nastavne metode i nastavna sredstva

U interpretaciji likova fatalnih žena moguće je koristiti raznovrsne metode te na taj način sat učiniti dinamičnijim i zanimljivijim.

Nastavne metode koje su korištene za sat interpretacije fatalnih žena Ante Kovačića su metoda čitanja, metoda razgovora, metoda slušanja, metoda zapažanja, metoda rada na tekstu, metoda uočavanja, metoda povezivanja, metoda zapisivanja, metoda usvajanja, metoda zaključivanja. Navedene metode korištene su kako bi se učenicima što bolje prikazala tipična i ustaljena obilježja fatalnih žena, ali i njihove razlike koje pronalazimo u Kovačičevim romanima.

Nastavna sredstva i pomagala koja su korištena na satu su: živa riječ nastavnika i učenika, kreda, ploča, računalo, bilježnica te lingvometodički predložak: nastavni listić za odabranim odlomcima romana.

6.5. Tijek nastavnoga sata

Nastavni se sat sastoji od dijelova koji su navedeni u *Peljaru za tumače*²⁶². Uvodni dio sadrži doživljajno-spoznajnu motivaciju, najavu i lokalizaciju teksta. Interpretativno čitanje zamijenjeno je samostalnim čitanjem odlomaka u razredu u određenom vremenu. Nakon emocionalno-intelektualne stanke, ispituje se učenički doživljaj pročitanoa te se učenike uvodi u interpretaciju uručaka postavljanjem različitih upita. Učenici pronalaze sličnosti i različitosti u ponašanju, djelovanju, razmišljanju i izgledu fatalnih žena. Sat završava sintezom i motivacijom učenika za buduće istraživanje fatalnih žena u hrvatskoj i svjetskoj književnosti, ali i u ostalim umjetnostima kao što su kazalište, strip i film.

6.5.1. Uvodni dio

Na početku sata pozdravila sam učenike i predstavila se. Upisala sam sat u imenik i objasnila učenicima kako mi je veoma važno njihovo sudjelovanje na satu kako bismo uspješno odradili nastavnu cjelinu koja mi je veoma važna za potrebe izrade diplomskoga rada.

Za motivaciju pokazala sam učenicima sliku Gustava Klimta: *Judita s Holofernovom glavom I*, ali im nisam rekla naziv slike. Postavila sam im sljedeće upite:

Što slika prikazuje?

Opišite ženu na slici.

Na slici je muška glava koja pripada asirskome vojskovođi. Zate li tko je on i znate li pripovijest o prikazanom događaju?

²⁶² Slavić 2011: 12

Učenici su usmeno odgovarali na postavljena pitanja. Prepoznali su da se na slici nalazi žena. Bilo im je neugodno reći da je gola, ali su zamijetili zlatne motive kao što je *debela ogrlica* i *zlatna, prozirna odjeća*. Jedna je učenica uočila da žena *izgleda kao da namiguje*. Učenici nisu odmah prepoznali Holoferna pa sam ih upitala jesu li čitali biblijsko-vergilijanski ep Marka Marulića. Sjetili su se Judite koja je zavela asirskoga vojskovođu i odrubila mu glavu.

Pohvalila sam učenika koji je ispričavao priču o Juditi te sam im rekla kako je riječ o slici Gustava Klimta.

Nakon toga, najavila sam temu sata: Obilježja fatalnih žena u trima romanima Ante Kovačića. Upitala sam učenike što znaju o životu Ante Kovačića, budući da su čitali dio romana *U registraturi* te su dijelom upoznati s njegovim stvaralaštvom. Učenici su se prisjetili Kovačićeva djela *Smrt babe Čengiđkinje* i *Među žabari*. Podsjetila sam učenike kako je Kovačić pisac koji pripada razdoblju realizma. Poludio je i umro veoma mlad. Govorila sam im o fatalnim ženama koje su pokretačice radnje u romanima, podsjećala ih na lik Klare Grubar iz Šenoina romana *Zlatarovo zlato*. Javila se jedna učenica koja je pročitala cijeli roman u *U registraturi* te je govorila kako je Laura lijepa i veoma zla. Tumačila sam učenicima kako fatalne žene ne pripadaju realističkom, nego trivijalnom svijetu prepunom intriga, spletki, trovanja, tajni i preljuba.

6.5.2. Središnji dio

Podijelila sam učenicima uručke s odlomcima iz triju romana. Objasnila sam im kako će svaki red analizirati jedan roman, tj. jednu fatalnu ženu te da će unutar svakoga reda biti podijeljeni na tri manje skupine, kako bismo što kvalitetnije i brže uočili karakteristike fatalnih žena.

Prvi je red dobio roman *Baruničina ljubav* i Sofiju Grefštein. Jedna je skupina obratila pozornost na prvi dio citata koji se odnosi na Sofijin izgled i zavođenje, druga skupina pročitala je drugi dio koji govori o borbi i životu, te posljednji, koji se odnosi na sam kraj romana, ali i kraj Sofijina života. Treća skupina prvoga reda čitala je središnji, treći dio odijeljen crtom, koji govori o Sofijinu odnosu prema braku.

Drugi red čitao je odlomke romana *Fiškal*. Prva skupina proučavala je Elvirin vanjski izgled i zavođenje, druga skupina njezin stav o braku, a treća skupina Elvirinu osvetu i njezinu sudbinu.

Treći red dobio je odlomke romana *U registraturi* koji se odnose na fatalnu Lauru. Prva skupina pronalazila je karakteristike Laurina izgleda, druga skupina njezin odnos prema braku, a posljednja, treća skupina, fokusirala se na Laurinu osvetu.

Učenici su čitali zadane odlomke. Kada su svi pročitali, ispitivala sam njihov doživljaj pročitano. Učenike je najviše zanimalo opis Laurinih zločina u kojima masakrira žrtve, a učenicama je bila zanimljiva odlučnost fatalnih žena i način na koji djeluju na muškarce.

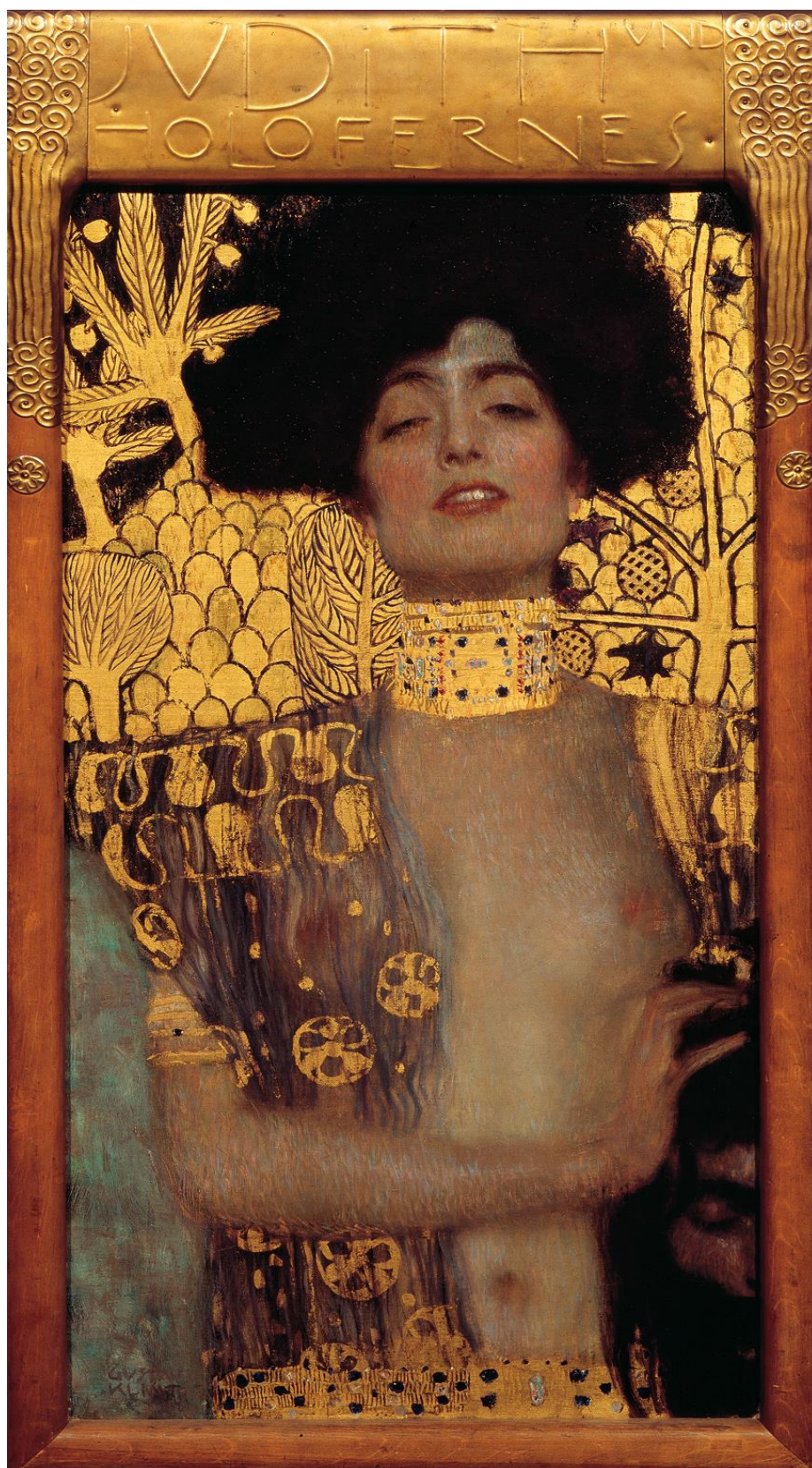
Zamolila sam učenike da pripreme bilježnice te ih uvela u analizu postavljanjem mnogobrojnih upita. Tražila sam ih da opišu fizički izgled Sofije, Elvire i Laure. Učenici su navodili citate te uočavali sličnost u tome što su sve prikazane kao ljepotice. Nacrtala sam tablicu na ploču u koju sam, s lijeve strane, upisivala odlike fatalnih žena, a oznakom plus (+) ili minus (-) označavala, u suradnji s učenicima, na koju se od triju žena ta odlika odnosi. Ispitivala sam učenike o tome kako fatalna žena utječe na muškarce te kako se ona odnosi prema njima. Učenici su navodili kako muškarci Sofiju nazivaju „opakom ženom“ te da ona „lovi muškarce“. Elvira muškarce drži „žrtvama“, a Laura se ne želi vjenčati. Razgovarala sam s učenicima o odnosu fatalnih žena prema braku te pisala natuknice na ploču. Učenici su uočili kako nijedna od navedenih fatalnih žena ne želi brak. Rekla sam im neka razmisle i odgovore zašto im brak smeta. Učenici su odgovorili kako je Sofiji brak dosadan, a isto su uočili i učenici koji su analizirali Elvirin lik. Treća skupina navodila je kako Lauri brak predstavlja okove. Postavljala sam upit o fatalnim ženama kao ubojicama te kako se one osjećaju kada ubiju nekoga. Učenici su uočili motiv osвете kao pokretač ubojstava te navodili kako je Laura sretna kada ubija. Navela sam im kako su fatalne žene dijabolične te da je njihovo ponašanje uspoređeno sa zmijom, sotonom i vješticom. Učenici su podcrtali primjere u tekstu. Učenicima treće skupine postavila sam upit o Laurinom odnosu prema crkvi. Odgovorili su kako joj crkva nije bitna. Navela sam činjenicu kako fatalne žene, u pravilu, nisu pobožne. Zamolila sam ih da pronađu primjer u uručcima kojim će negirati moju izjavu. Učenici nisu uspjeli brzo pronaći primjer pa sam ih usmjerila da se radi o romanu *Baruničina ljubav* u kojem je duvna Amalija zapravo Sofija koja se pokajala zbog svoga grešnoga, zavodničkog života u kojem je, ne znajući,

imala vezu s vlastitim sinom koji se nakon toga ubio. Napisala sam na ploču natuknicu *katarza*. Tražila sam učenike da navedu kako su skončale Elvira i Laura. Navela sam kako Elvirin „odlazak u svijet“ predstavlja njezinu pobjedu i moto fatalnih žena koje čeznu za slobodom. Interpretaciju sam završila tražeći učenike mišljenje o Laurinoj smrti „bez ijedne kapi krvi“. Učenici su kazali kako tako nešto nije moguće u stvarnome svijetu. Potvrdila sam njihov odgovor navodeći kako taj, pomalo bajkovit element, pristaje uz njezinu osobnost hladokrvne zavodnice i ubojice.

6.5.3. Završni dio

Sintezu sata činilo je ponavljanje tipičnih karakteristika fatalnih žena pomoću natuknica na ploči. Nakon toga, motivirala sam učenike pripovijedajući o fatalnim ženama kako bih ih potakla na daljnje istraživanje i čitanje literature o fatalnim ženama. Govorila sam im kako se drži da fatalne žene postoje oduvijek. Možemo ih pronaći u Bibliji, kao npr. Juditu, Salomu, Dalilu, ali i u povijesti, kao npr. Kleopatru. Fatalne su žene zastupljene u mnogobrojnim filmovima i serijama. Ispitivala sam učenike mogu li se sjetiti koje fatalne žene. Jedna učenica navela je, već spomenutu, Klaru Grubar, a učenik se sjetio Lare Croft. Kazala sam učenicima kako su fatalne žene zastupljene i u stripu, kao npr. Žena mačka, ali ih možemo pronaći i u serijama, kao npr. Nikitu. Pohvalila sam učenike za izvrsno sudjelovanje i zahvalila im se na pozornosti.

6.6. Prikaz slike²⁶³ za motivaciju

²⁶³ Gustav Klimt: Judita i Holofernova glava, izvor:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Gustav_Klimt_039.jpg 1.3.2016.

6.7. Prikaz uručka s odlomcima iz triju romana

BARUNIČINA LJUBAV

Sofija Grefštein

Mučno ćeš pogoditi koliko da joj je godina, ali gospođa je prava ljepota, a koliko istom zamamna kad uzdigne oči, te promjeri slike viseće okolo po zidu. Te crne oči, kao divlje varnice, plamte sve strasnije i strasnije. Tanana bjelina prikrla joj napolak razbludne grudi, a dvije vrane kite točile se nehajno preko njih čak do pasa.

I barunica Sofija Grefštein počela je usporedo s proljećem cvasti i sve bujnijom se pokazivati. Zdravlje joj se počelo hitro vraćati. Lijepa barunica Sofija posta ljepšom, bujnijom negoli je ikada bila! Njezine crne kose, poput crnih dvaju slapova, u bujnijih pletenicah padale joj niz ramena nego prije; njezine velike, crne oči milije su palile nego prije; njezine bijele i pune grudi dražesnije se nadimahu i dublje zdisahu nego prije; njezin ubavi smiješak u zgodah raskalašniji, u zgodah opet sentimentalniji nego prije. Da, barunica je sašla sa prijestolja djevičanstva, ali je postala zamamnijom nego bijaše na prijestolju. – Da, Bog hoće da živem, i barunica Sofija će živjeti! – bijaše njezinom lozinkom.

Vi, opaka ženo, ispili ste mi živo srce što je toli blagohotno kucalo za vas i vi ga nosite u svojih čeljustih sa sobom! A vaš opaki ljubovnik ispio mi je žive oči što su toli bistro gledale u božji svijet! – Odilazite, okrutnice i opaka ženo! Opraštam vam, ali nikada se više vidjeti ne smijemo.

– Lov je bio valjan, zadovoljna sam. Krasan je mladić! O mladići, mladići! – Pavao bude moj; samo naprijed!

Barunica Sofija Grefštein zaplela ga je u svoje mreže. U njezinu dvoru bijaše on, kako se veli, živ i mrtav! S njom u lovu, s njom u polju, s njom u dvoru, s njom svuda.

– Dakle, sve sam preboljela, sve sam pretrpjela! Ljubav je izgubljena, roditelji pomriješe, vijenac mi uvenu! Pa ipak još živem! Da, Bog hoće da živem i barunica Sofija će živjeti.

"Aut, aut" – "ili, ili!" Ili ju je ugrizla zmija iskvarivosti u živo srce i štrknula u nj gorkoga jeda. Pa rakova djevojka hoće još u svijeti, još hoće živjeti! Ona će gušiti svom žestinom i svimi sredstvi crva svoje savjesti. Ona će pohrliti među ljude, ona će varati,

ona će lagati, ona će se pretvarati, samo da žive, samo da može uživati ljudske slabosti! Crva savjesti gušiti će sve više i više, a jed iskvarenice zmiје pronicati će sve žile, svu krv i kada ju svu pronikne, zagušio se je crv savjesti! A takova žena hrli neobuzdano, smjelo poput bjesnika zemaljskom krugljom: "Ja ću živjeti, ja hoću da živem!" ori joj se njezin glas. Zmijski jed iskvarenosti što joj proniče cijelo biće, postaje joj slađim i slađim, čim se dalje širi i čim većma može ona svojoj strasti udovoljiti! – Jao si ga svim onim što se ulove u njezinu mrežu i postaju žrtvom njezinom! Ovakova žena nazvati će moral nakazom.

Barunica Sofija sjeća se najnovijeg doba, sjeća se svoga bračnoga bremena, sjeća se onoga što nosi pod srcem svojim, ali to ju još većma ogorčava, to joj je muka! Ona ne ljubi, ali ona hoće da živi! Njezino tijelo je prekrasno, ona je umna žena! Pa čemu ti bračni okovi? Čemu to tamnovanje u toj seoskoj pustoši? Da, živjeti sam rada, živjeti hoću! strastveno poskoči uvis lijepa gospođa Sofija, a u oku joj plane nešto divljega, nešto požudnoga, nešto bahantskoga!

– Pusti me na miru! – izvinu se barunica. – Pusti me na miru! Dosadan si mi ti, dosadan mi je tvoj govor, dosadan mi je tvoj porod, tvoj dvor! Dosadno mi je sve!

Šta će meni taj trijezni učenjak Ivan? Šta će meni taj prepredeni ekonom? Šta će meni taj hladni školnik koji samo propovijeda o dužnosti braka, o dužnosti roditeljskih, o uzvišenosti majke, o skrbi očinskoj, o moralu – Bah! Kao i nekada, dok sam bila dijete! Ali tada ga barem rado slušah, nu danas to je toli ludo! Oj, živjeti sam rada! Živjeti hoću!

Muž, grozni muž! – – Ne shvaćam se, uzrujana sam! Plačem, tugujem i bjesnim kada ga vide moje oči; radosna sam tim, uznesena sam, kada se tebe sjetim. – Moje tijelo, moja duša, moje svekoliko biće – sve je to tvoje i ničije drugo – pa ipak muža imam – on mi je za vratom oh – oh – to je grozno! – – – Ja sam prokleta, to mi ori na dnu duše; a ti si mi nekom prodirućom vatrom, drhtavim glasom, pak buktećim plamom poviknuo: to je devetnaesti vijek – – – budi, barunice, damom – – – kakova valja da je dama – – šta će ti samo hladni premudri seljak? I jest – bio je! Oh, u ovaj tren da umrem, da ostavim svijet, ali i ti sa mnom! (...) Oh, zagrlila bih te vječno: – otrovala bih te, al za jednu samo sekundu, da te tim žešće uzmognem grliti! Zašto je taj Bog dao ptici krila, a čovjeku nije? – S tobom – s tobom letjela bih daleko, daleko – – – Govoriti se ne da, pisati se ne da: ali

ćutit i mislit se dade – – Ah, koliko strast proniče moje tijelo, koliki plamen buktu u
mojem srcu, kolika uzrujanost bijesni u mojoj duši – – Dođi, dođi, – – dok – –

–Isuse i Marijo! Isuse i Marijo! Pavao Lanosović se je ubio u mom kabinetu! –
kriknu groznim glasom i posve preobraženim glasom barunica Sofija Grefštein, taj glas
bijaše majčin glas, (...)

Sada je oćutila barunica Sofija Grefšteinova da je majka, ali u najveću opaćinu
ugrezla grešnica!

Ćetiri godine iza toga umrla je u Trstu glasovita duvna Amalija. Bila je naširoko i
nadaleko u pobožna tršćanskoga puka razglašena sa svoga svetoga i strogoga života. Vele
da je ćetiri godine živjela o samom kruhu i vodi.

Ta duvna Amalija bijaše barunica Sofija Grefštein, a onaj bijeli monah Ivan
Martinić.

FIŠKAL

Elvira

Netko pokuca i uniđe u sobu krasna gospođa. Stas joj bijaše vitak. Grudi jake i visoke. Lice bijelo, fino i puno. Kosa bujna i mekana kao svila, crna joj boja prelijevala se poput baršuna na suncu. Ramena i bokovi bijahu joj dražesno zaobljeni. – Koja čast milostiva gospođo... Prvi put... Ona mu pruži mekanu ručicu i sjedne na divan, a male noške kao da su joj nehotice ispuzile ispod odijela. – ne gospodine Podgorski, vis a vis, evo, pokraj mene ima mjesta... – smijahu se milostivo Podgorskomu njezine vragoljaste oči.

No, sjedite bliže do mene – koketno je maknula na stran glavom da joj bolje može vidjeti zaista prekrasan vrat.

Njegovo oko paslo se neobičnom požudom na lijepom udovičinom tijelu. Ona je katkad lukavo ispod oka pogledavala na nj. Čudna, nova neka struja oživjela je u njegovom biću. Njezini mlazovi kano da su se valovito gibali po svih žilah, a najjače udarali u žile kucavice. Bijaše to pojav požude, koja u jedan tren umara i oživljuje, truje smrtonosno i hrani životom, slatkim, nu kratkotrajnim.

Za udovicu Elviru ne bijaše ništa nova gledati svoje žrtve kako im mozak kipi, čim dulje pasu oči na njezinom raskošnom tijelu.

Vazda bi se našlo prijateljah koji oblitahu udovicu Elviru. Jakob Podgorski postao bi tada pravim djetetom. Bijaše sljubovan do ludila. A to čuvstvo, štono grize korijenje mladosti poput neviđena crva, odganjala bi udovica divljim osmjehom i toplo – vlažnimi cjelovi s lica Podgorskoga. A on bi postao stara njezina lutka. Bacio se k dražesnim joj nožicama, kano poganin pred lik kumirov – i sve bi ostalo na prvašnjoj petlji.

Oči Lovrine požudno se upiliše u bujne njezine grudi i obla ramena, štono se isticahu ispod tanahnog jutarnjeg odijela kano snježni brežuljci ispod prozirnih zimskih maglicah. Udovica je bila odviše vješta žena, a da ne opazi svoju pobjedu.

– Ugovorili smo da budeš postala mojom suprugom! Udovica prasne u grčevit smijeh, u kom bjaše toliko prezira i odurne neke pakosti. – Podgorski! A moj Jakob Podgroski! Osvijestite se. Vaša je pamet do sada bila praktična i trijezna. Ili? Kotači se valjda ne poremetiše? Ja da postanem suprugom! Ja? Ah, to je suviše smiješno! Ne, dosadno, velim vam, predosadno! – O, gospođo Elviro, ja ne razumijem vas! – muklo će Jakob. – I, dakako da ne razumijete! Gospodine moj! Ja ljubim svijet, njegove raskoši i promjene. Ali verige pripuštam vam!

– Savršena bludnica! – zaškripi zubmi Jakob Podgorski i ćušne svoju ljubovcu toli silno da je ova vrisnula...

– O, ti, ti ćeš mi platiti to! – letila je nakon toga kano mahnita udovica po svojoj spavaonici.

Sa padanjem njezine ljepote uzastopce slijedila i praznina kese. Na licu njezinom stadoše se pomaljati jesenski dani ljudskoga života. A strasti, taj žar vrućega ljeta – mladačkog života – razrovale pukotinami po obrazu, kano kada gledaš duboka korita davno presahlih rijekah...

Neka stalna, paklena osnova plamtila u njezinih očiju, iz kojih si čitao neopisivu zlobu, crnu mržnju i grdnu osvetljivost.

A ja moram njemu vratiti šilo za ognjilo. Polugu ću mu izmaknuti. Temelj, na kom stoji u borbi proti nam, razoriti.

– Baš si mi zgodu dao mojem naumu! Uništiti ću te! – Uništiti! – zviždaše ona poput zmije. – Ako ti vraga potkivaš na ledu, ali je i đavlu lahko u trski svirati! Baš si mi dao zgodu!

Čitav pakao sijevnu iz Elvirina oka. Strignu njim naokolo poput krvožedna tigra, nešto ispusti iz sitne kutijice u obližnju čašu. I sve se opet umiri...

– Majko draga, ja u drugoj zgodi ne bi pila. Ali večeras ispunjam želju tvoju!

– Tako! Divno! Divno! Ej, Jakobe Podgorski! Ti si uništen! Temelj tvojih osnovah – evo ti ga!... – Pokaže Elvira na djevojku kojoj se je stalo tamnosivo bljedilo prelijevati licem.

Elvira se nalazi u bolnici zagrebačkih milosrdnica:

Dok bude novacah, bit će tako kao i do sada. Kada ih ne bude, ne ću se žacati ničesa... I ne ću hodočastiti k popu na ispovijed. Nakon svega pako primu me ovdje kako su i tebe. Svakako veći luđaci od nas, koji ovako zgrade podigoše za nas.

A Elvira? Hrđa je otputovala dalje da nađe gvožđa...

U REGISTRATURI

Laura

Juj, kakva li je to ljepota! Bože, bože! Zasinut će po čitavom našem gradu poput kakve zvijezde na noćnom nebu! Vanča! Ja ti velim da ovakve djevojke ne ima nijedna barunija, nijedna grofija ovoga svijeta!

Ja ispadoh iz odaja Mecene i sretnem na stubama divnu Lauru... Ona mi se nasmiješi rajskim, požudnim osmijehom, a u crnim očima usplamsa joj strast i hladnoća, neopisivo milje i ljut prezir, anđeoska dobrota i zmijska zloba... sve to u jedan tren... Ah, Laura... ta Laura!...

Nikada još u životu ne vidješe njihove oči takva savršenstva ženskoga struka i krasote; pa takva lica, pa takvih očiju!...

Obližnja gospoda, gospođe i vlasteoske porodice radoznalo tražiše zgodu da ugledaju tu djevojku o kojoj puk priča kano o kakvoj istočnoj kraljici: udivljeno, sveto te s nabožnim poštovanjem i poštovanjem.

– Nikada! Nikada! Nikada! – kriknu Laura... – ja ću živjeti slobodno, slobodno ću te ljubiti i obožavati. Ali u nikakvim, ni crkvenim, ni svjetovnim okovima, pa ovaj tren umrla naša ljubav! Nikada! Pamti! Nikada!

Aj, mani se takvih računa, Miha moj! Ja ti već rekoh da ne držim ništa do blagoslova popovskog i da se ja nikada ni s kim neću vjenčati! Svojih odluka ne mijenjam, pa me pusti u miru zauvijek. Jesi li čuo? Jesi li razumio?

A ja ću živjeti!... Da, živjet ću! Sve ovo bijaše ružan, dug i težak san! U svijet! Za njim! O, ja ću ga naći. U svijet!...

Na njezinim usnama pomaljao se onaj zločinski poluprezir, a iz očiju lizaše onaj zmijski bljesak kakva već poznajemo u te glumice kada god se u njezinoj glavi roje nove osnove i u duši stvaraju nove odluke...

Laura se ushodala u svojoj kapelici kada doču o iznenadnoj smrti Justinoj. Bijaše uzrujana, ali i zadovoljna sama sobom. – Bolje mi je osnova pošla za rukom negoli sam i mislila!... Ja daleko preko tri brda... a ona ode! Ta već sam snovala kako da je zagušim kad mi se tako dugo ne ugiblje... A sada... Sada!...

Pa dok ne bi dospio ni uzdahnuti, plane blijesak i zagrmí spiljom grom, odjekujući poput satanskog smijeha od stijene do stijene, od klisure do klisure užasnom tminom podzemlja. Muškarački glas zajaukne, zahripi i štropotom se surva u ponor... Nakon više časova zahroptilo, zagrgotalo, zastenjalo da jedva razabireš da li ljudskim ili zvjerskim glasom, kano kad tigar pije toplu krv napola umorena svog plijena – i nešto teško palo negdje duboko, duboko i isto tako daleko. – Aha! I tebe se riješih sretno! – ciknu ženski glas. –

Ali pamti razbojničkog ženskog harambašu Laru: nikada nijedna neće biti tvojom dok je na ovim ramenima slobodne glave!

... jer je taj ženski stvor u svojim razbojstvima mučio i nakazivao žene, ubijajući i umarajući ih na najstrašnji način. Tako pripovijedahu da su ovu žensku žrtvu našli iskopanih očiju i otkinutih uda; onu opet odrubljene glave, ali tako da joj bijaše vrat pilom prepiljen.

Pukoše smrtonosne cijevi i pogodiše je hici, ali ona stajala nepomično poput mramorna kipa... Grudi joj bijahu razgaljene, ali ne proteče iz njezina tijela ni jedna kap krvi...

6.8. Plan ploče

Obilježja fatalnih žena u trima romanima Ante Kovačića

(Baruničina ljubav, Fiškal, U registraturi)

	Sofija	Elvira	Laura
senzualnost, erotičnost	+	+	+
zavođenje	+	+	+
muškarac = žrtva = lovina	+	+	+
dijaboličnost	+/-	+	+
brak = okovi	+	+	+
želja za slobodom	+	+	+
pokajanje	+	-	-

6.9. Zapažanja o izvedenom satu

Nastavni sat o obilježjima fatalnih žena u trima romanima Ante Kovačića pokazao se vrlo uspješnim. Učenici su uspjeli prepoznati tipične karakteristike fatalnih žena pomoću uručaka s odlomcima iz triju romana.

Učenici su pokazali zanimanje za odabranu temu te su aktivno i marljivo odgovarali na postavljene upite. Nije im zadana domaća zadaća kako ih se ne bi opterećivalo dodatnim zadacima na kraju školske godine. Držim da su se učenici zainteresirali za arhetip fatalne žene i vjerujem da će neki od njih pročitati roman *U registraturi* u cijelosti. Vjerujem da će djevojke prije posegnuti za romanima u kojima se nalaze fatalne žene zbog toga što im se svidjela njihova snaga i odlučnost.

Kada bi se sva tri romana Ante Kovačića nalazila na popisu lektire za srednje škole, fatalne bi se žene moglo bolje i detaljnije proučavati. Također, da su učenici navedene srednje škole čitali roman *U registraturi* u cijelosti, sat bi se mogao temeljiti na usporedbi Sofije i Elvire s Laurom o kojoj bi učenici već imali predznanje. Na održanom je satu izostavljen važan dio Laurina života, njezino podrijetlo, zbog ograničenosti

vremenom i mogućeg nerazumijevanja na koje bi se naišlo zbog nepročitivosti cijeloga djela.

Lik fatalne žene otvara brojne mogućnosti pri izvedbi nastavnoga sata. Multimedijски sustav²⁶⁴ mogao bi se koristiti pri proučavanju lika Laure iz romana s Laurom iz hrvatske televizijske serije *U registraturi* scenarista Joakima Marušića. Učenicima bi se mogao dodijeliti i projekt u kojem bi se lik Sofije, Elvire ili Laure uspoređivao s likom fatalne žene u odabranoj seriji ili filmu. Takvi bi pothvati zahtijevali mnogo dodatnih sati što će možda, u budućnosti, biti ostvarivo.

Održani nastavni sat držim uspješnim zbog toga što je zainteresirao učenike za navedene romane Ante Kovačića. Držim da su fatalne žene srušile stereotipna mišljenja o hrvatskom romanu i školskoj lektiri kao nečemu što je gotovo uvijek nezanimljivo i dosadno.

²⁶⁴ Slavić 2011: 22

7. Zaključak

Diplomski rad prikazao je interpretaciju likova fatalnih žena, točnije Sofije, Elvire i Laure iz romana Ante Kovačića, ali i izvedbu nastavnoga sata posvećenoga navedenim likovima.

Arhetip fatalne žene potvrđuje se u Kovačićevim romanima. Sofija predstavlja početak gradacije koja svoj vrhunac, klimaks, doživljava u demonskoj Lauri. Fatalne žene Kovačićevih romana tipični su romantični intriganti koje se koriste zavođenjem, spletkama, ubojstvima, trovanjima kako bi postigle ono što su naumile. Njihova negacija stereotipa o ženi kao majki i kućanici otpor je prema patrijarhalnom društvu i naznaka emancipacije žena. Kovačić je fatalnu ženu uvrstio u radnju triju svojih romana, točnije u dva je romana fatalna žena glavna junakinja. Šicel donosi Frangešov predgovor iz PSHK u kojem se navodi kako je Kovačićeva „muza bila žena“²⁶⁵ što se i potvrđuje Kovačićevim odabirom fatalne žene kao nositeljice radnje romana.

Iako su romani napisani krajem devetnaestoga stoljeća, lik fatalne žene aktualan je i danas te je inspiracija brojnim umjetnicima u literaturi, računalnim igricama, stripu, na filmu i internetu. Sažeta interpretacija i analiza likova na nastavnome satu, potaknula je učenike na daljnje zanimanje, čitanje i istraživanje o liku fatalne žene. Takva bi se nastava, u budućnosti, mogla ponuditi učenicima kao izborni sat te bi im zacijelo bila veoma korisna i inspirativna.

²⁶⁵ Šicel 1984: 167

8. Literatura

ANIĆ, Vladimir (1998) *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber.

BIBLIJA (2001) Zagreb: Kršćanska Sadašnjost. (Post. 3,1.)

BOROSSA, Julia (2003) *Histerija*. Zagreb: Jesenski i Turk.

BUTLER, Judith (2000) *Nevolje s rodom*. Zagreb: Ženska infoteka.

COCAGNAC, Maurice (2002) *Biblijski simboli. Teološki pojmovnik*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.

COLIN, Didier (2004) *Rječnik simbola, mitova i legendi*. Zagreb: Naklada Ljevak.

DIKLIĆ, Zvonimir (1978) *Književni lik u nastavi. Metodičke osnove za interpretaciju književnog lika*. Zagreb: Školska knjiga.

DURIĆ, Dejan (2009) *Grad i povratak potisnutoga. Prostor u romanu U registraturi Ante Kovačića*. FLUMINENSIA. God. 21. Br. 1. Str. 83-101.

FRANGEŠ, Ivo (1987) *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske. Ljubljana: Cankarjeva založba.

FREUD, Sigmund (2010) *Pojam jeze u književnosti i psihologiji (1919)*. Zagreb: Biblioteka "Scientia".

FREUD, Sigmund (2000) *Predavanja za uvod u psihoanalizu*. Zagreb: Nakladnik Stari Grad.

FREUD, Sigmund (1973) *Tumačenje snova I*. Beograd: Matica srpska

HOVEN-BUCHHOLZ, Karla (2009) *Što prikriva Salomin ples? Psihoanalitička interpretacija stereotipa femme fatale*. U: *Tvrđa: časopis za teoriju, kulturu i vizualne umjetnosti*, 1-2. Hrvatsko društvo pisaca.

HRNJAK, Anita. *Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Hrnjak%20za%20WEB.pdf 9. veljače 2016.

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (2003) 5 , *Hu-Km*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

JELČIĆ, Dubravko (1971) *Ante Kovačić „U registraturi“*. U: *Majstori realističkog pripovijedanja*. Zagreb: Školska knjiga.

JELČIĆ, Dubravko (1997) *Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada Pavičić.

KOVAČIĆ, Ante (2004) *Baruničina ljubav*. U: *Izabrana djela*. Str. 9-124. Priredila: Hrvojka Mihanović-Salopek. Zagreb: Dom i svijet.

KOVAČIĆ, Ante (2004) *Fiškal*. U: *Izabrana djela*. Str. 125-278. Priredila: Hrvojka Mihanović-Salopek. Zagreb: Dom i svijet.

KOVAČIĆ, Ante (2005) *U registraturi*. Zagreb: Školska knjiga

Leksikon hrvatske književnosti (1998) Zagreb: Naprijed.

Leksikon hrvatske književnosti. Djela. (2008) Zagreb: Školska knjiga.

MAŠTROVIĆ, Tihomil (2011) *Čudaci neukrotiva duha. Tipološka određenja književnih likova Kovačičevih pripovijesti*. U: *Neukrotivo svoji Kroatističke rasprave i članci*. Str. 91-101. Zagreb: Naklada Erasmus.

MATIJAŠEVIĆ, Željka (2006) *Strukturiranje nesvjesnog: Freud i Lacan*. Zagreb: Nakladnik AGM

MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka (2008) *Odras modernizma u elementima najranijih romana Ante Kovačića : ususret 120. obljetnice smrti Ante Kovačića (1854.-1889.)*. U: *Gazophylacium: časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*. Zagreb. God. XIII. Br. 3-4. Str. 89-101.

MOI, Toril (2007) *Seksualna/tekstualna politika: feministička književna teorija*. Prevela: Maša Grdešić. Zagreb: AGM.

NEMEC, Krešimir (1993) *Romani Ante Kovačića*. U: *Encyclopaedia Moderna*. Zagreb. God. XIV. Br. 3(43). Str. 179-185

NEMEC, Krešimir (1995) *Femme fatale u hrvatskom romanu 19. stoljeća. (Geneza i funkcija motiva)*. U: *Tragom tradicije. Ogledi iz novije hrvatske književnosti*. Str. 58-75. Zagreb: Matica hrvatska.

NEMEC, Krešimir (1999) *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje.

NEMEC, Krešimir (2003) *Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća*. U: *Zbornik zagrebačke slavističke škole 2002*. Str. 100-108. Zagreb: FF press.

NEMEC, Krešimir (2005) *U registraturi – Sinteza stvaralaštva Ante Kovačića*. U: *U registraturi*. Str. 489-499. Zagreb: Školska knjiga.

Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik (2005) Nakladni Zavod Globus. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

PATEMAN, Carole (1998) *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*. Prevela: Mirjana Paić-Jurinić. Zagreb : Ženska infoteka.

PATEMAN, Carole (2000) *Spolni ugovor*. Prevela: Marijana Nikolić. Zagreb: Ženska infoteka.

PROSPEROV NOVAK, Slobodan (2003) *Povijest HK od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden Marketing.

ROSANDIĆ, Dragutin (1972) *Metodički pristup romanu*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.

SLAVIĆ, Dean (2011) *Peljar za tumače. Književnost u nastavi*. Zagreb: PROFIL

ŠEGO, Jasna (2012) O ženama u „*Viencu*“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća. U: *Kroatologija*. Zagreb. Br. 2. Str.141-160.

ŠICEL, Miroslav (1984) *Kovačić*. Globus/Zagreb.

ŠICEL, Miroslav (2011) *Ante Kovačić i trivijalna književnost*. U: *Hrvatski književni retrovizor*. Str. 71-82. Zagreb: Alfa.

ŠUNDALIĆ, Zlata (2000) *Tragovi nabožne književnosti u Kovačićevu djelu*. Dani hvarskog kazališta. Br. 26. Str. 136-162.

TENŽERA, Veselko (2001) *Pisac društvenog pandemonija (Ante Kovačić)*. U: *Čitanje lektire. Kroatističke teme*. Str. 32-35. Zagreb: Školska knjiga.

WELLEK, Rene, WARREN, Austin (1985) *Teorija književnosti*. Beograd: Nolit

WOOLF, Virginia (2003) *Vlastita soba*. Zagreb: Centar za ženske studije-Zagreb.

Internetski izvori:

Art and Popular Culture. http://www.artandpopularculture.com/Femme_fatale 4. veljače 2016.

Brief and to the Point. The Femme Fatale Throughout History. <http://briefandtothepoint.blogspot.hr/2008/07/femme-fatale-throughout-history.html> 4. veljače 2016.

Gustav Klimt. Judita i Holofernova glava. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Gustav_Klimt_039.jpg 1. ožujka 2016.

No Place for a Woman: The Family in Film Noir. <http://www.lib.berkeley.edu/MRC/noir/np05ff.html> 4. veljače 2016.

Sažetak

Ante Kovačić jedan je od najvažnijih predstavnika hrvatskoga realizma. Diplomski se rad bavi trima Kovačićevim romanima u kojima se pojavljuje lik fatalne žene. Prvi dio teksta donosi detaljnu raščlambu lika Sofije Grefštein, fatalne žene iz romana *Baruničina ljubav*, Elvire, iz romana *Fiškal*, te Laure, iz najpoznatijega Kovačićeva romana *U registraturi*. Opisan je njihov privlačan izgled, inteligencija, emocionalna hladnoća, manipulativne sposobnosti, koje, na kraju, dovode do potpune destrukcije njihove okoline, ali i njih samih. Tekst analizira odbacivanje i prekoračenje tradicionalne uloge žene kao pokorne ljubavnice i vjerne supruge i majke.

Drugi dio teksta sastoji se od metodičkoga dijela u kojem je prikazana analiza održanoga sata u srednjoj školi. Učenici su na nastavnome satu interpretirali odlomke o fatalnim ženama iz triju romana i uočavali njihove tipične karakteristike. Uspješnost nastavnoga sata upućuje na mogućnost njegova proširivanja i izvođenja na redovnoj ili izbornoj nastavi.

KLJUČNE RIJEČI: Ante Kovačić, roman, fatalna žena, interpretacija, metodički pristup

KEY WORDS: Ante Kovačić, novel, femme fatale, interpretation, methodical approach